

PRAZGODOVINSKI MOLNIK

IVAN PUŠ

Mestni muzej, Ljubljana

Prazgodovinsko najdišče, v okvir katerega sodijo naselbina, gomilno in plano grobišče ter smo ga doslej imenovali Orle, zajema v bistvu hrib Molnik in njegova pobočja do sedla Roje med Orlami in Molnikom. Najdišče smo imenovali Orle, po najbližjem naselju, a ga bomo zaradi dovolj izpostavljenega hriba Molnik odslej imenovali kar po njem.

Na arheološko področje Molnika lahko pridemo s treh strani po razmeroma dobrih in uvoženih poteh. Do sedla Roje med Molnikom in Orlami lahko pridemo iz Ljubljane po Litijski cesti čez Sostro in Podmolnik mimo Dolinarjevega bajerja. Druga, nekoliko krajša pot vodi iz Rudnika prek Orel na sedlo, tretja pa iz Lavrice čez vas Sela in dalje po dolini do Roj.

Danes poznamo v glavnem le prazgodovinske najdbe s tega najdišča, obstajajo pa tudi podatki o predmetih antičnega izvora;¹ zato bo treba v prihodnje pri zaščitnih ali sistematičnih raziskavah predvidevati tudi najdbe iz prazgodovini sledečih obdobj. To dokazuje na prazgodovinski naselbini na Molniku odkrita železna pasna spona poznoantičnega izvora (T. 3: 5), pa tudi sosednji hrib Mareček² nam jasno razkriva poseljenost v mlajših obdobjih. Raziskanost te neposredne soseščine Ljubljane, tj. mesta, ki se ponaša z bogatim prazgodovinskim žganim grobiščem na dvorišču SAZU (Slovenska akademija znanosti in umetnosti) ter obsežnim antičnim mestom Emono z grobišči, je trenutno še skromna, vendar že sedaj vemo, da sta najdišči ozko povezani. Odkritja na Molniku bodo gotovo prispevala k razjasnitvi določenih problemov, tako prazgodovinskih kot antičnih in srednjeveških.

Geološka zgradba zemljišča je prav na arheološkem najdišču in v njegovi neposredni okolici posebno zanimiva. Tu se namreč pojavljajo tri različne sestave tal. Hrib z naseljem Orle do sedla Roje sestavljajo skriljavci, zahodno pobočje Molnika pa je zgrajeno iz dolomitnega peščenjaka, ki je odličen gradbeni material. Zato je na tem območju vse polno manjših in velikih peskokopov. Samo kopo Molnika sestavljajo karbonski peščenjaki, torej gradivo, ki je v primerjavi s spodnjimi sloji znatno odpornejše in manj podvrženo eroziji, zato sta sam vrh Molnika in Orle kopasta in manj razbrzdana oz. razgibana. Dolomitno pobočje je v nasprotju s tem polno usekov in jarkov, predvsem tam, kjer so oz. so bile poti in steze. Zaradi človekovega delovanja so se že po naravi labilni sloji zrahljali in so bili s hudournimi vodami zlahka odplavljeni v dolino, k erozijskim procesom pa je gotovo veliko prispevala tudi narava sama. Načrtno in nenačrtno izkoriščanje peska je v znatni meri spremenilo naravni izgled podnožja Molnika, saj se pred nami odpirajo globoke rane, ki močno kvarijo celotni izgled sicer lepega, z mešanim gozdom in resjem poraščenega hriba.

Človekova dejavnost pa je s temi neorganiziranimi, samovoljnimi in nedopustnimi posegi povzročila tudi odkritje najdišča. Žal je bilo v času, preden so se spoznanja uveljavila in najdbe začele dokumentirati, uničenega veliko

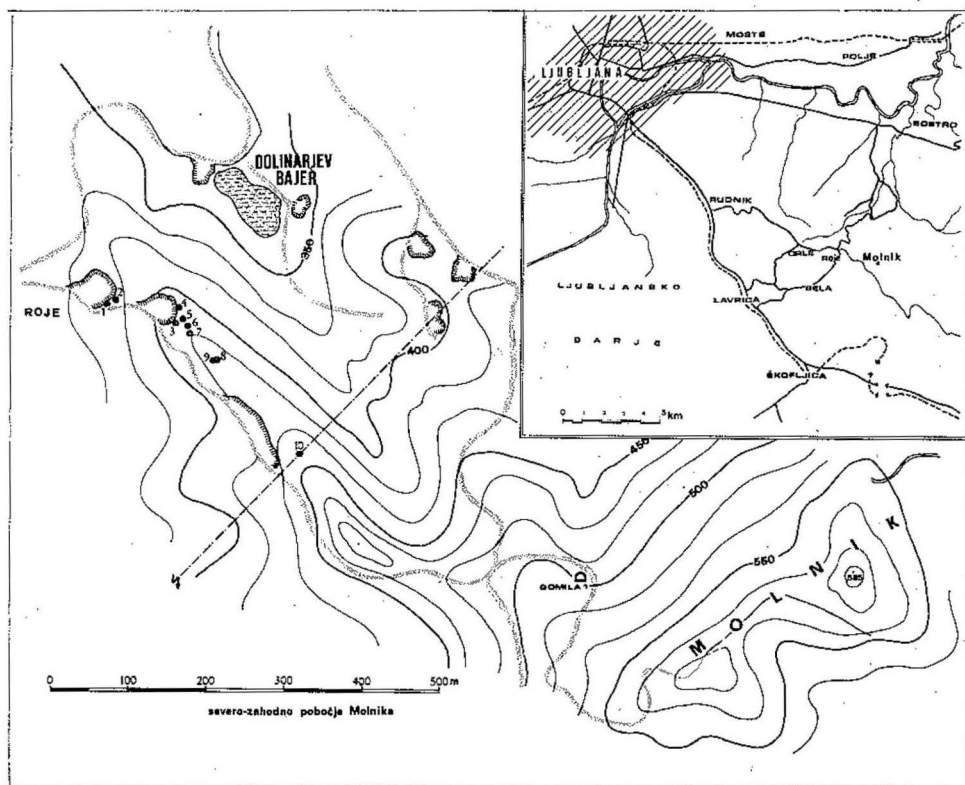
gradiva, ki ga nikoli več ne bo mogoče nadoknaditi. Poročila o najdbah so prihajala prepozno ali pa sploh ne. Okoličani niso odvažali materiala le za svoje potrebe, ampak so ga tudi prodajali. Najdbe, ki so se pojavljale, za nekatere od njih niso bile pomembne, saj so jih zaradi nepoučenosti ali osebnih interesov preprosto zavrgli. Zahvaliti pa se moramo posameznikom, ki so ob najdbah začutili potrebo, da o tem obveste pristojne organe.³

Prazgodovinske najdbe so prihajale na dan predvsem v povojnem času, ko se je začela intenzivna gradnja objektov in komunikacij (pesek iz molniških peskokopov so uporabljali tudi za izgradnjo cest in popravilo kolovozov). O prvih najdbah sicer ni podatkov, okoličani, tj. predvsem prebivalci Orel, med katerimi so tudi lastniki peskokopov, pa vedo povedati, da so se pri kopanju peska iz profila od časa do časa vsuli lončeni predmeti in velike kamnite plošče, s katerimi je bil grobni inventar, ki ga predstavlja lončenina, pokrit. Skoraj zmeraj se je oboje izgubilo. Prvo, čeprav močno razsuto najdbo je zbral Davorin Vuga, ki jo je tudi rekonstruiral in objavil.⁴

Delo je odtlej potekalo v okviru Regionalnega zavoda za spomeniško varstvo Ljubljana in Mestnega muzeja iz Ljubljane, v čigar delovno področje spada najdišče. Že leta 1980 so bila opravljena zaščitna arheološka izkopavanja v obeh peskokopih na zahodnem grebenu Molnika. Tedaj smo izkopali štiri prazgodovinske grobove oziroma dokumentirali njihove ostanke. Leta 1981 smo nadaljevali z zaščitnimi deli v drugem peskokopu ter odkrili še dva zelo zanimiva in razmeroma bogata prazgodovinska žgana grobova, dvojni grob 5 in grob 6.

Najdbe iz tega grobišča so s tem postale pomembne predvsem glede na njihov odnos do velikega centra kulture žarnih grobišč (KŽG) oziroma do grobišča te kulture na dvorišču SAZU v Ljubljani. Zaradi tega smo že poleti 1981. leta začeli s sistematičnimi sondažnimi raziskavami zahodnega molniškega grebena, koder smo se nadejali nadaljnjih odkritij, saj so ostala pobočja Molnika zelo strma in za gradnjo grobnic večinoma neprimerna. S tem pa seveda ni rečeno, da se grobišče razprostira samo na tem grebenu. Potrebno bi bilo sistematično raziskati še ravnejše dele ostalih pobočij in samega pobočja hriba, predvsem skupino gomil, ki smo jih tako kot žgane grobove med sondažnimi deli odkrili pod samo prazgodovinsko naselbino, vendar že izven dolomitnega oziroma na peščenčevem terenu hriba. Namen sistematičnega raziskovanja molniškega področja torej ni v pridobivanju kulturnega gradiva za muzejske zbirke niti v njegovi interpretaciji, ker bi že z zaščitnimi deli odkrito gradivo lahko pojasnilo njegovo časovno in kulturno pripadnost. Dosedanja zaščitna in sistematična raziskovanja in nadaljevanje le-teh naj bi nam z odkritim gradivom in terenskimi podatki razkrila življenjske razmere na prazgodovinskem gradišču in grobišču in s tem pomagala odkrivati vlogo, ki so jo imela prazgodovinska gradišča na obrobju ljubljanske kotline v obdobju kulture žarnih grobišč in starejše železne dobe.

Naša odkritja pa ne pojasnjujejo samo življenja v prazgodovinski Ljubljani, ampak tudi pričajo o medsebojnem odnosu ljudstev z različnimi kulturnimi prvinami v pogrebnih ritualih. Na področju Molnika namreč po dosedanjih ugotovitvah najdemo tako žgane plane grobove kot skeletne pokope v gomilah. Še več, leta 1981 smo odkrili celo skupni plani žgani in skeletni grob, kar trenutno predstavlja posebnost, ki doslej skoraj ni bila predvidljiva. To naj-

Priloga 1: Situacija.

Beilage 1: Situation.

dišče je torej vezni člen med grobišči kulture žarnih grobišč in grobišči južno in zahodno od Ljubljane, katera imajo nežgane pokope v gomilah. Gre za povezavo kulturnih prvin, ki doslej skorajda niso bile združljive, čeprav najdemo plane žgane grobove in gomilne skeletne grobove tudi na klasičnem področju starejše železne dobe, tj. na Dolenjskem, v Zasavju in v Beli krajini.

Na zahodnem pobočju smo doslej odkrili 11 grobov, če upoštevamo tudi tistega, ki ga je obdelal D. Vuga (T. 7: 1—3). V teh grobovih je bilo 14 pokopov, saj so: grob 5, grob 8 in grob 9 dvojni. 13 osebkov je bilo sežganih, eden (v grobu 9) pa nesežgan.

NAČIN POKOPAVANJA

Dolomitni greben s prazgodovinskimi grobovi se vleče od sedla Roje proti vrhu Molnika. Njegov dvig je enakomeren, vendar je sem in tja prekinjen z manjšimi in večjimi ravnimi oziroma izravnanimi predeli, ki so nekakšne terase. Severno in južno pobočje tega grebena sta strmi, tako da se najlažje

vzpenjamo prav po njem ali po poti ob južnem pobočju oz. stezi, ki poteka pod samim severnim robom. Dolomitni greben se strmo konča z manjšim sedlom in nekaj gomilam podobnimi kopami, ki so prav tako dolomitne. Tu oz. malo višje se začena strmo pobočje peščenčevega Molnika, ki se na vrhu zravna in terasasto preide v najvišjo točko, koto 585, ki je opasana z dobro vidnim obrambnim nasipom prazgodovinske naselbine, kateri pripadajo žgani grobovi na omenjenem grebenu in tudi gomile pod vrhom Molnika.

Naša raziskovanja so potekala predvsem na dolomitnem grebenu na tistih terasastih predelih, ki so bili primerni za gradnjo prazgodovinskih grobnic, nekatere od 18 sond pa smo trasirali tudi na strmejša pobočja pa tudi na eno od dolomitnih kop na sedlu pod vrhom Molnika. Ker je ves greben poraščen z gozdom, smo mogli sondirati le tam, kjer drevja ni bilo, saj smo se predvsem posekom večjega drevja morali izogibati. Potek in smisel naših del sta bila torej odvisna od osnovne konfiguracije terena, ki se gotovo v marsičem razlikuje od tiste izpred poltretjega tisočletja.

Na Molniku oziroma na njegovih pobočjih najdemo tako pestrost v načinu pokopavanja umrlih v prazgodovini, da ji skoraj ne moremo poiskati primerjave. Odkrili smo namreč plane žgane in plane skeletne grobove,⁵ skupni plani skeletni in žgani grob ter celo pokope v gomilah.

Prvi način pokopavanja, ki ga predstavljajo žgani grobovi, je trenutno najbolj raziskan, čeprav število dokumentiranih grobov ni veliko. Ta način sicer pozna posamezne razločke, ki pa so v glavnem omejeni na obliko in urejenost grobnih jam. Te so vkopane v sterilno dolomitno osnovo in so kvadratnega, pravokotnega ali okroglega tlorisa, v profilu pa pravokotne ali lijakaste. Pokrite so s kamnitim pokrovom (apnenec, peščenjak, skrilj) ali so brez njega. V tej skupini sta zanimiva zlasti grobova 5 in 7, pri katerih ugotavljamo največje razlike. Grob 5 (sl. 2 in 3; T. 5: 1—3), ki je najbogatejši, je imel veliko pravokotno grobno jamo, obloženo z manjšimi kamni. Pokrit je bil s težko neobdelano peščenčevo ploščo nepravilne pravokotne oblike, ki je presegala velikost grobne jame. Položena je bila na takratno hodno površino, kar pomeni, da je slonela na sloju takratnega humusa. V grobu je bilo šest posod, od katerih sta dve služili kot žari. Opraviti imamo torej z dvojnimi grobom. Preostale štiri posode so bile uporabljene kot shramba hrane, priložene pokojnikoma za popotnico. Na kamnit pokrov je bilo nasute kar precej zemlje in peska, vendar je nasutje gotovo sekundarno, saj so bile tu v 2. svetovni vojni vojaške utrdbe in tudi jalovino iz peskokopa so gotovo odmetali na nižje predele, saj je njegovo teme povsem brez humusa. Iz grobne jame izkopani material so zmetali južno od nje in ga niso več premikali, kar se lepo vidi v profilu (sl. 2; T. 5: 1, 2). To pomeni, da kamnite plošče nad grobom niso zasuli takoj, ko je bil pokop opravljen, zato tudi o gomili, ki naj bi bila tukaj po nekaterih predvidevanjih, ne more biti govora. Skoraj isti način pokopa najdemo tudi pri grobovih 6 in 8, le da sta skromnejša s pridatki in da sta v njiju pokopana le en oziroma dva sežgana pokojnika, zato so tudi dimenzije grobne jame manjše.

Grobni jami grobov 7 in 10, ki sta bila brez kamnitega pokrova, sta bili valjasti in verjetno pokriti z nekim neobstoječim predmetom (lesom?). Zanimivo je, da je bilo v grobu 7 le nekaj fragmentov keramike in zelo malo

sežganih človeških kosti. Grob 10, ki je bil deloma poškodovan ob gradnji velikega stolpa električnega daljnovoda, je vseboval žaro in dva lončka, sežganih kosti pa kljub skrbnim pregledom zasutja nismo ugotovili.

Žganina iz grmade, na kateri so sežgali mrliča, se skoraj redno pojavlja v grobovih. Njenih ostankov nismo ugotovili le v (dvojnem) grobu 9, sicer pa zmeraj. Zato lahko ugotovimo, da so ostanke po sežigu zbrali in jih stresli v grobne jame ali v žaro, kot je to primer pri grobu 8. V grobovih 5 in 7 smo v grobni jami našli le dosti sivega prahu, ki bi lahko bil pepel, v vseh ostalih, razen v grobu 8, pa zelo veliko črnega prahu, s katerim so bile grobne jame v celoti napolnjene. Analizo te črne mase je izdelal dr. Lojze Šercelj in ugotovil, da je v oglelini pravih lesnih ostankov izredno malo, zato to v veliki večini niso ostanki grmade. Znotraj nekoliko večjih koščkov je ponekod ugotovil krvavo rdečo amorfnost snov brez znamenj celične strukture. Ta črna masa je torej najbrž napol zoglenela krvna plazma.

Kamnite plošče, s katerimi so bili pokriti grobovi, so skoraj vedno ležale neposredno na ustjih žar, zato te niso bile zasute z zasipnim materialom. Po običaju so bile na dnu žare sežgane človeške kosti, na njih ali med njimi pa kovinski pridatki, če so jih grobovi sploh vsebovali. Posodice za hrano kot popotnico umrlim so bile vedno postavljene ob žaro. Te so bile polne zasipnega materiala, ker niso bile pokrite. Tudi v žarah, ki so razpadle in zato niso imele direktnega pokrova, je bilo dosti ali celo polno zasipnega gradiva, tj. peska in zemlje.

Izjemna redkost je pokop v dvojnem grobu 9. Pravokotna grobna jama, orientirana v smeri vzhod—zahod, je bila plitvo vkopana v dolomitno osnovo, kot je nasploh običaj za žgane grobove. Pokrita je bila s tremi kamnitimi ploščami, njene stene pa so bile obložene s kamni manjše velikosti, ki so se pozneje zrušili v notranjost grobne jame. Na dnu je ležal slabo ohranjen skelet 15-letnega dekleta,⁶ orientiran po grobni jami s pogledom proti zahodu. Od skeleta so bile deloma ohranjene lobanja, obe ključnici, nadlahtnici in podlahtnici, stegenici in desna golenica. Vse drugo je v celoti propadlo. Glede na primerno kompaktnost nožnih kosti pogrešamo levo golenico. K nogam skeleta je bila postavljena žara, ki se je pozneje zvrnila na golenico in se razbila. V njej je bilo dosti sežganih človeških kosti brez pridatkov. Na kolena skeleta je bil postavljen bikonični lonec, ki verjetno predstavlja dodatek žari ali pa celo obema, žari in skeletu. Drugih pridatkov grob ni imel. Na eni od nožnih kosti se je trdno držala neka temno rjava masa. Analiza, ki jo je opravil dr. Šercelj, je pokazala, da je ta snov močno preprejena s hifami glive ter da se je gliva verjetno naselila na neki tuji organski podlagi. Med hifami glive je bilo opaziti skupine rdečkastih, najbrž kožnih celic, ugotovil pa je tudi fragment kapilare. Na osnovi tega lahko sklepamo, da gre tu za ostanke živalskega tkiva, najverjetneje usnja, ki je zaradi vsebnosti taninov najodpornейše proti organskemu in mikrobiološkemu razpadu. Ob skeletu je torej ležal še nek predmet iz usnja, v katerem je bilo shranjenega nekaj hitro minljivega, mogoče celo hrana za popotnico.

Kraja, kjer naj bi sežigali umrle, nismo mogli zanesljivo določiti. Sonda 18, ki smo jo zakoličili na samem vrhu dolomitnega zahodnega grebena Molnika, je sicer odkrila tanko plast črne zemlje, v kateri je bilo razmeroma dosti koščkov prazgodovinske keramike, ki bi lahko predstavljali posode, uničene

na ustrini ob pogrebnih obredih. Taki ostanki se redno pojavljajo ob grobnih parcelah, kar pomeni, da lahko predstavljajo dele posodja, v katerem je bila hrana, namenjena umrlemu še po končanem pokopu. Popolnoma jasno je namreč, da pokojnikov na mestu pokopa niso sežigali. V kolikor pa tu ni bila ustrina, moramo v bližini vsekakor pričakovati žgane grobove. Po današnjem smiselnem razporedu bi izpostavljenost prostora bolj ustrezala slovesnostim ob kulturnih obredih kot prostoru za pokopavanje.

Ugotovili smo, da se način pokopavanja drži običajev, ki so bili v navadi na tem področju. Vendar bi ob tem morali sprožiti še nekaj vprašanj, katera se skoraj redno pojavljajo, predvsem, kje so ležali grobovi in kako so bili, če so sploh bili, označeni.

Glede na dejstvo, da je skoraj celotno molniško področje zelo strmo in s tem neprimerno za gradnjo grobnic in pokopavanje sploh, so grobovi le tam, kjer je bilo kaj primerne prostora. Ugotovimo lahko, da je pod strminami, kakršna je npr. Roje, veliko primernih predelov za pokopališče. Vendar pa najdemo žgane grobove po vsem grebenu od Roj pa skoraj do samega vrha Molnika. Ta greben je tudi najbolj položen in je s severozahodne strani edini dostop do vrha Molnika, to je do prazgodovinske naselbine. Grobovi so torej ležali ob poti, ki je s te strani vodila na gradišče. Očitno so namenoma postavljeni na predele, kjer je potekal vsakdanji promet in so bili »na obeh« mimoidočim. Ta navada je sicer običajna zlasti v poznejšem rimskem času. Iz navedenega lahko domnevamo, da so bili grobovi na nek način označeni oz. njihov položaj zaznamovan. Po današnjih spoznanjih nimamo drugih označitev razen »gomilic« (majhno nasutje zemlje ali kamenja nad grob) in kamnitih pokrovov nad grobovi, ki so danes skriti tik pod površjem. To, da gomilice označujejo grob, je nedvomno, toda kaj predstavljajo kamnite plošče? Profil groba 5 z Molnika (sl. 2; T. 5: 1—3) nam jasno kaže, da je bila plošča položena na takratno hodno površino in da iz grobne jame izkopanega materiala niso zmetali nazaj na ploščo. To pomeni, da je plošča predstavljala viden znak oz. označitev groba. Velike in razmeroma težke kamnite plošče so bile najbrž povsod na površini vidne oznake grobov, vendar pa pozneje zasute in zaraščene. Isto bi lahko veljalo tudi za grobove brez kamnitega pokrova. Pokriti so bili lahko s nekim neobstoječim predmetom (les?), ki je bil takrat viden tako kot kamnita plošča, je pa z leti propadel. (Gomilice nad grobovi zelo težko ugotovimo, z gotovostjo npr. le v Dobovi — tudi ledinsko ime parcele je Na gomilicah).

Z antropološkimi analizami vedno pogosteje ugotavljamo, da sta v eni žari v grobu lahko pokopana kar dva sežgana pokojnika. Kako je prišlo do dvojnih pokopov, je danes še težko ugotavljati. Mar sta oba pokopana vedno umrla istočasno in bila istočasno tudi sežgana in pokopana? Ali so hranili žaro z enim umrlim toliko časa, da je umrl še drugi, ki je hotel biti pokopan skupaj s prvim, in ju šele nato zakopali? Ali so lahko grob z žaro z ostanki umrlega odprli in v žaro stresli še kosti kasneje umrlega človeka? Vprašanj je dosti, mogoče tudi rešitev več. V prihodnosti bo gotovo mogoče odgovoriti tudi na taka in podobna vprašanja.

Že v uvodu smo omenili, da je na zahodnem, peščenčevem delu pobočja Molnika skupina gomilam podobnih tvorb. Ker je takih oblik več predvsem na dolomitnem področju, za te pa vemo, da niso gomile z grobovi, smo že

leta 1981 skušali ugotoviti, ali gre tu za naravne ali umetne tvorbe. Zato smo v eni od takih kop izkopali manjšo sondo ter na globinah 0,80 in 1,00 m odkrili po en fragment prazgodovinske keramike. To nam je bil jasen napotek, da gre tu za umetne tvorbe, to se pravi za pokope v gomilah oziroma za gomilno grobišče.

Opis grobov

Grob 1 (sl. 1). V bel dolomitni pesek vkopana valjasta grobna jama je bila v celoti zasuta s črnim prahom, med katerim je bilo dosti zasipne zemlje. Med žganino smo poleg drobcov sežganih človeških kosti našli le:

Fragment največjega oboda skodele (P 1348) z ohranjenim nastavkom za ročaj iz sivočrno žgane prečiščene gline. Keramika je trdna, površina je skrbno zglajena. Velikost 5×2 cm (T. 1: 3).

Dva fragmenta uvihanega ustja najbrž različnih skodel (P 1394) iz rjavočrno do rdečkasto žgane gline. Površina dobro obdelana. Eden od fragmentov je na največjem obodu rahlo profiliran. Velikost $3,7 \times 3,7$ in $4,5 \times 4$ cm (T. 1: 1, 2).

Fragment trakastega ročaja (P 1350) iz rjavo žgane prečiščene gline. Površina je razmeroma groba. Velikost $3,6 \times 2,8$ cm (T. 1: 4).

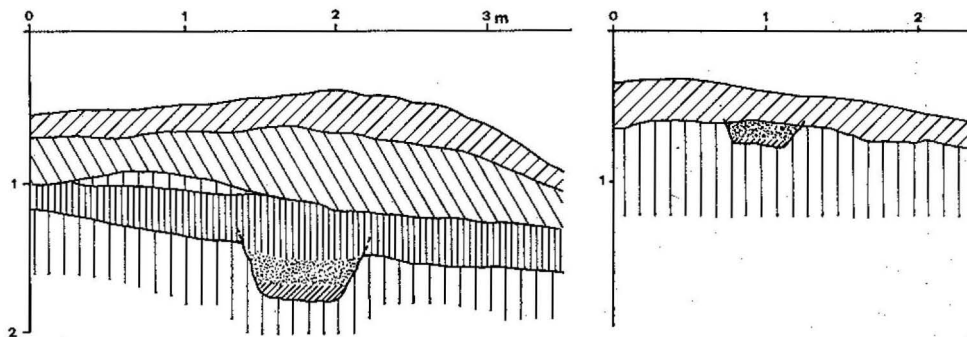
Štirinajst fragmentov ostenja najmanj treh različnih posod (P 1351) iz rdečkasto do črno žgane grobe gline. Površina ni posebej glajena. Velikost od $5,5 \times 4,8$ do $2 \times 1,5$ cm.

Fragment dna in ostenja velike posode (P 1452) debelih sten iz gline, pomešane z drobnimi zrnci peska. Dobro zglajena površina je temno rjavo žgana in nekoliko porozna. Velikost $4,2 \times 3,2$ cm.

Grob 2 (sl. 1). Grob je bil skoraj v celoti porušen. Od valjaste grobne jame je ostala le vzhodna stena, na kateri je bilo še nekaj črnega prahu. Od grobnih pri-
datkov je ostalo le:

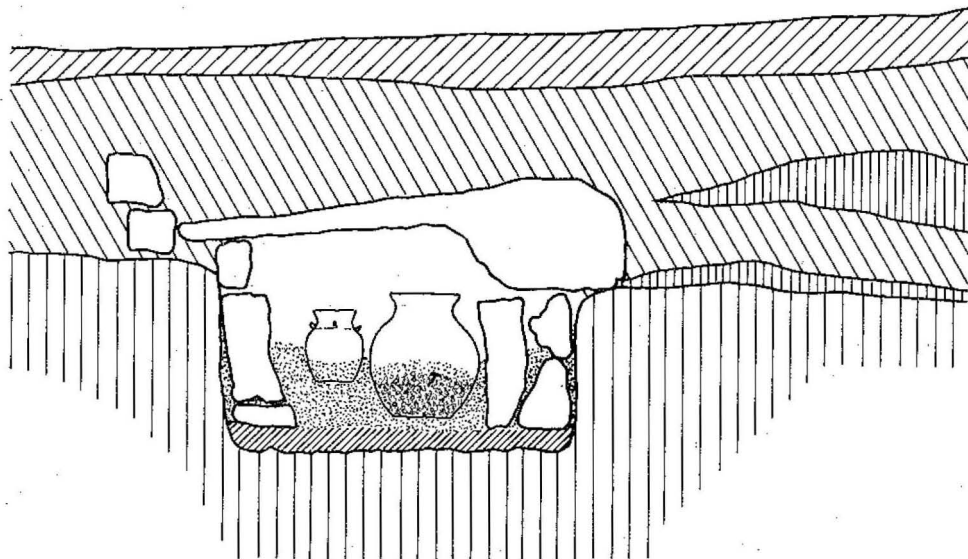
Fragment pokončnega ustja večje posode (P 1353) iz temno rjavo žgane neprečiščene gline. Porozno ostenje je razpokano in le slabo zglajeno. Velikost $4,2 \times 3,2$ cm (T. 2: 8).

Šest fragmentov vsaj treh različnih posod (P 1354) iz rjavo žgane slabo prečiščene gline. Glini so primešana tudi večja zrna peska, površina pa je porozna. Na treh kosih je opaziti sledove črnega smolnatega premaza. Velikost od $4,2 \times 3,3$ do $2,5 \times 2$ cm.

Sl. 1: Molnik, profil groba 1 in groba 2.

Abb. 1: Molnik, Profil der Gräber 1 und 2.

Sl. 2: Molnik, profil groba 5.

Abb. 2: Molnik, Profil des Grabes 5.

Grob 3. Na manjšem prostoru smo našli nekaj kosov keramike, kar je v močno načetih in deloma premetanih slojih nakazovalo, da je bil grob tu ali v bližini. Od njega je ostalo le:

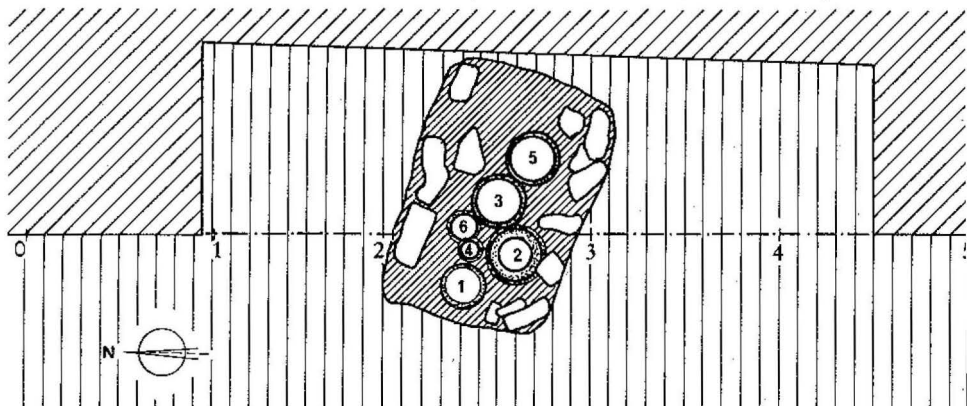
Fragment dna s koničnim spodnjim delom posode (P 1355) iz črno žgane z drobnimi belimi zrnci peska pomešane gline. Površina, ki je bila slabo zglajena, je precej poškodovana. Velikost $4,3 \times 3,2$ cm.

Štirje manjši fragmenti vsaj dveh različnih posod (P 1356) iz rjavo žgane slabo prečiščene gline. Porozna površina je bila le slabo mehanično obdelana. Velikost od $3,3 \times 2,8$ do $2,1 \times 1,4$ cm.

Grob 4. Situacija je bila popolnoma ista kot pri grobu 3, kar pomeni, da imamo verjetno opravka le z ostanki groba ali morda celo z gradivom, ki je ostalo po opravljenih pogrebnih obredih. Tako domnevni grob predstavlja le šestnajst fragmentov večje posode (P 1357) iz prečiščene s peskom pomešane gline. Črna zunanost in rdeča notranost sta bili skrbno obdelani, notranost pa nosi še sledove rjavega premaza. Na enem fragmentu je ohranjena od strani stisnjena bradavica. Velikost od 4×4 do $1,5 \times 1,5$ cm (T. 2: 7).

Grob 5 (sl. 2 in 3; T. 5: 1—3). V dolomitni pesek vkopana pravokotna grobna jama je bila 140 cm dolga, 100 cm široka in 50 cm globoka. Obložena je bila s kamni različnih velikosti, tako da se je njena prostornina znatno zmanjšala. V grobno jamo, ki je bila pokrita s kamnito ploščo, so postavili po njeni vzdolžni osi keramične posode po naslednjem zaporedju od vzhoda proti zahodu:

1. Precej poškodovana situlasta žara (P 1360) iz rjavočrno žgane z drobnimi zrnci peska pomešane gline. Danes deloma zasigana zunanost in notranost sta bili odlično,

Sl. 3: Molnik, tloris groba 5.

Abb. 3: Molnik, Grundriss des Grabes 5.

skoraj sijajno mehanično zglajeni. Dno posode je močno vboklo, visoki konični spodnji del pa preide v kratko, skoraj vodoravno rame, na katerem je šest skupin s po tremi bronastimi žeblički. Med skupine je postavljen po en enak žebliček. Na ramenu sloni kratek sedlast vrat z rahlo izvihanim, skoraj pokončnim ustjem. Posoda je bila neenakomerno žgana, tako da si sledijo temne in svetlejšje lise. Premer dna 12 cm, največjega oboda 24,7 cm in ustja 22,2 cm; višina 26,4 cm (T. 2: 1).

V sicer razbiti žari je bilo polno sežganih človeških kosti, med njimi pa:

Vozlasta fibula (P 1361) z desetimi bronastimi vozli na loku ter dvema sploščena vozla ob peresovinah. Jedro loka, peresovini in antropomorfna noga so železni, močno zarjaveli in imajo le malo ohranjenega jedra. Manjkata peresovina pri nogi ter del igle med nogo in njeno peresovino. Na nogo fibule je poleg njene peresovine prirjavil še bronast obroček elipsastega prečnega preseka, ki je v nasprotju z železnimi deli fibule zelo dobro ohranjen. Premer fibule je 9 cm, višina loka 7,8 cm in višina noge 4,3 cm. Premer obročka 3,4 cm (T. 1: 5).

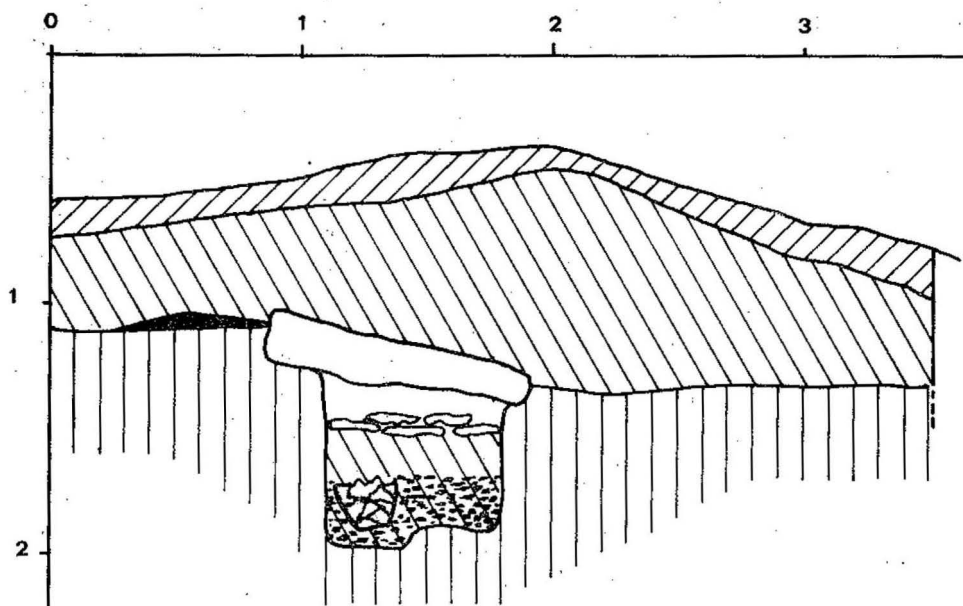
Dva fragmenta močno zarjavele železne zapestnice (P 1362), ki je bila verjetno okroglega prečnega preseka. Premer 6,6 cm (T. 1: 5).

Kos svinčenega ploščatega in polkrožno zavitega predmeta (P 1363). Zgornji rob je zaobljen kot ustje posode, spodnji pa ima po vsej dolžini utor. Izgleda, da predstavlja ta kos sestavni del nekega lesenega predmeta — mogoče posode? Z utorom je bil najbrž nataknen na leseno osnovo. Dolžina 10,5 cm, širina 1,7 cm, debelina do 0,4 cm (T. 1: 7).

2. Kroglasta posoda (P 1367) na konični nogi iz rjavočrno žgane z zrnci peska pomešane gline. Dobro zglajena površina, predvsem noga ima vidne sledove grafitnega premaza. Vrat posode je kratek, sedlast, ustje pa močno izvihamo. Površina je bila močno zasigana, siga pa v luskah odpada od gladke površine. Premer noge 11,7 cm, največjega oboda 24,7 cm in ustja 21,2 cm; višina pa je 24 cm (T. 1: 8).

3. Ovalna žara (P 1358) iz črnorjavo žgane prečiščene z zrnci peska pomešane gline. Skrbno obdelana zunanost ima močne sledove mehaničnega glajenja. Notranost je odlično zglajena in je tesnjena s črnim premazom. Notranost in zunanost sta precej zasigani. Dno posode je ravno, največji obod zaobljen, neizrazito rame preide v sedlast vrat z rahlo izvihanim ustjem. Na poškodovanem ustju so sledovi dopolnitev manjkajočih delov s smolnato maso. Premer dna 14 cm, največjega oboda 32,2 cm, ustja 20,8 cm, višina pa je 35,2 cm (T. 1: 10).

Na dnu žare je bilo dosti sežganih človeških kosti, na njih pa je ležala odlično ohranjena bronasta igla (P 1359) z veliko čebulasto glavico. Dolžina 12,7 cm, premer glavnice 1,2 cm (T. 1: 6).

Sl. 4: Molnik, profil groba 6.

Abb. 4: Molnik, Profil des Grabes 6.

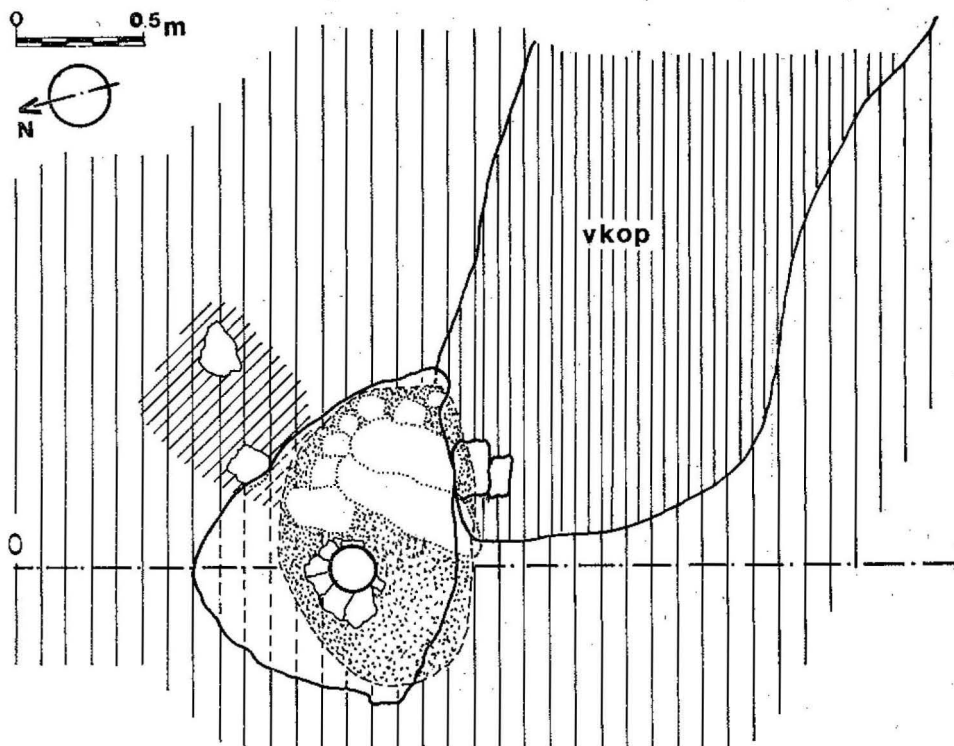
4. Ob žari je skoraj v višini njenega ustja stal ovalni lonček (P 1366) iz rjavačrno žgane s peskom pomešane gline. Površina je razmeroma skrbno zglajena. Dno posode je skoraj ravno, na neizrazitem ramenu, ki je z nizkim grebenom ločeno od kratkega sedlastega vratu z izvihanim ustjem, pa so v neenakomernih razdaljah postavljene štiri skoraj navpične, dolge konične bradavice. Prostor ob bradavicah in vmesni prostor med njimi sta okrašena s po tremi polkrožnimi kanelurami, ki so bile rahlo vtisnjene v še vlažno ostenje posode. Premer dna 8,4 cm, največjega oboda 17,5 cm in ustja 12,8 cm; višina 19 cm (T. 1: 9).

5. Pod lončkom P 1366 je tik ob njem, na dnu grobne jame stal bikonični lonček (P 1365) iz dobro prečiščene s peskom pomešane gline s sijajno, črno zglajeno površino. Dno posode je vboklo, zaobljeni največji obod pa preide v kratko, dvakrat profilirano rame, ki je z ostrim in glokobim kanalom ločeno od visokega sedlastega vratu z izvihanim ustjem. Na največjem obodu so v neenakih razdaljah vtisnjeni štirje široki krožni kanali z bunčico v sredini. Rob ustja je okrašen s pokončnimi in zvrnjenimi zarezi v obliki črke V, prostor med njimi pa je izpolnjen s stranici V vzporednimi globokimi zarezi. Premer dna 7 cm, največjega oboda 18,5 cm in ustja 12,8 cm; višina 19 cm (T. 2: 3).

6. Ob zahodnem robu grobne jame je v višini ustja žare P 1358 stala še s kamnito ploščico podložena velika skodela (P 1364) iz rjavačrno žgane s peskom pomešane gline. Dobro zglajena površina je na nekaterih mestih zasigana. Dno je rahlo vboklo, pod izvihanim ustjem pa so radialno postavljene tri bradavice, od katerih je ena od strani stisnjena in vodoravno prebodena. Premer dna 8,5 cm, največjega oboda 23 cm in ustja 21 cm; višina 8,7 cm (T. 2: 2).

V skodeli smo našli še tri fragmente najbrž treh različnih posod. En fragment predstavlja ustje, drugi nosi plastično bradavico, tretji pa pripada ostenju posode.

Pri odkrivanju groba smo v nasutju našli še osemnajst fragmentov najmanj treh različnih posod (P 1368) iz rdečkasto do črno žgane gline, ki ni bila posebej pripravljena in očiščena. V glini je bilo že po običaju dosti zrnč peska. Površina posod

Sl. 5: Molnik, tloris groba 6.

Abb. 5: Molnik, Grundriss des Grabes 6.

je bila le slabo mehanično zglijena. Na posameznih kosih so vidni sledovi temne rjavega premaza. Velikost od $5,5 \times 3$ do $1,5 \times 1$ cm.

Grob 6 (sl. 4 in 5). Ob grobu je bila vkopana globoka jama, iz katere so med drug svetovno vojno pridobivali zelo droben pesek za pomivanje posode. Izkop peska tik ob grobu je prizadel grobno konstrukcijo, saj je bil njen južni predel močno načet tako da je celo kamnita plošča, s katero je bil grob pokrit, zdrsnila proti vkopu. S tem pa se je porušil ves južni del grobne jame. Na manjšem prostoru smo tako našli neurejene kamnite dele grobne konstrukcije. Prizadeti so bili tudi predmeti v grobu, ki so bili v celoti zasuti s črnim prahom. Sežgane človeške kosti, ki so bile prvotno gotovo v žari, so bile razmetane po širšem izkopnem področju. Tako predstavljajo grob poleg grobne konstrukcije, žganine in sežganih človeških kosti le:

Močno fragmentirana, danes le deloma obnovljena velika žara (P 1369) tenki šten iz prečiščene s peskom pomešane gline. Črno žgana površina je odlično mehnično zglijena. Dno žare je ravno, konični spodnji del pa preide preko zaobljenega največjega oboda v izrazito rame, na katerem sloni visok koničen vrat s skoraj pokončnim ustjem. Premer dna 15 cm, največjega oboda pa 35 cm; ohranjena višina 37 cm (T. 2: 6).

Dno žare je stalo na okroglem bronastem obročku (P 1370) neenakomerno debeline. Elipsast prečni presek prehaja v tanjši del, ki je na enem mestu skora okroglastega preseka. Premer 3,8 cm, debelina do 0,6 cm (T. 2: 4).

Pri odkopu groba smo našli še fragment posode (P 1371) iz rdečkasto žgane: debelimi zrni peska pomešane gline. Površina je groba. Velikost $3 \times 2,5$ cm (T. 2: 5)

Grob 7 (sl. 6; T.5: 4, 5). Lijakasta, skoraj valjasta grobna jama premera 70 cm je bila vkopana 50 cm v čisti beli dolomitni pesek in se je njen obris zato, ker je bila zasuta z rjavo zemljo, jasno odražal od bele osnove. Vsebina groba je bila dokaj skromna. Poleg drobcev sežganih človeških kosti je bilo na dnu jame tudi nekaj sivega pepela. Odkrili smo le:

Štirinajst fragmentov ostenja neke velike posode — žare (P 1372) debelih sten iz rjavočrno žgane glin, ki je bila močno pomešana s tudi precej debelimi zrnci peska. Zunanost je bila dobro, notranost pa slabše zglačena, razpokana in porozna. Velikost od 8×6 do $2,5 \times 1,7$ cm.

Fragment ostenja posode debelih sten (P 1373) iz rjavo žgane prečiščene glin. Površina je le slabo obdelana. Velikost $5 \times 3,2$ cm.

Manjši fragment največjega oboda manjše posode (P 1374) tankih sten iz prečiščene črno žgane glin. Površina je bila skrbno obdelana. Velikost $2,5 \times 2$ cm.

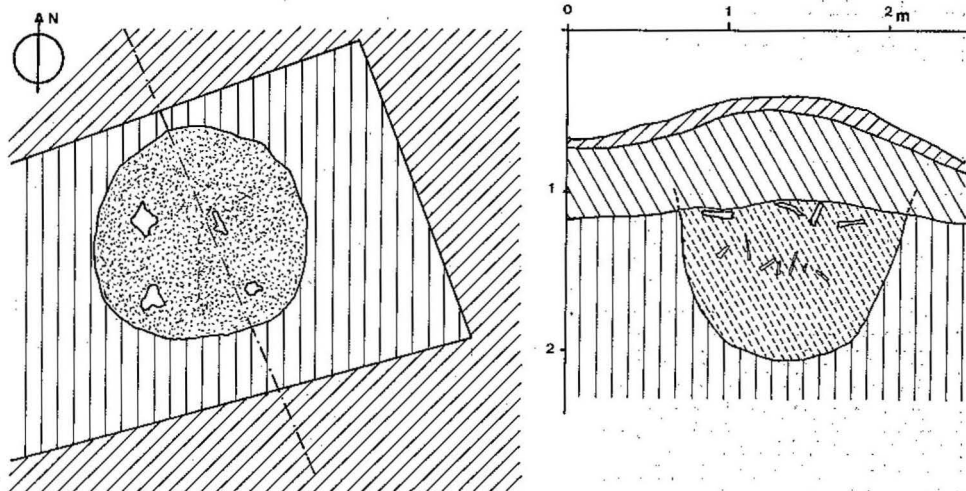
Fragment sedlastega vratu lonca z izvihanim ustjem (P 1375) iz črno žgane z zrnci peska pomešane glin. Površina, ki je sicer skrbno obdelana, je precej luknjičava, kar je najbrž posledica slabo pripravljenega materiala. Velikost $2,2 \times 2$ cm.

Grob 8 (sl. 7 in 8; T.5: 6; T.6: 1—3). V pravokotni grobni jami dimenzije 50×60 cm in 50 cm skopani v dolomitno osnovo je zasuta s peskom, pomešanim z zemljo, in pokrita z apnenčasto ploščo nepravilne pravokotne oblike in velikosti 70×74 cm stala:

Visoka in ozka ovalna žara (P 1376) iz rjavočrno žgane z belimi zrnci peska pomešane glin. Na določenih mestih zasigana površina je bila skrbno zglačena, glazura pa tako znotraj kot tudi zunaj v luskah odpada. Notranost posode ima poleg finega premaza še sledove črne mase, s katero je bila okrepljena tesnost posode. Žara ima v spodnjem delu vidne gube, ki so nastale ob usedanju še ne dovolj suhe pretežke posode. Dno žare je ravno, vrat kratek in sedlast, ustje pa izvihamo. Premer dna 15,4 cm, največjega oboda 33,4 cm in ustja 23,3 cm; višina 52 cm (T.3: 3).

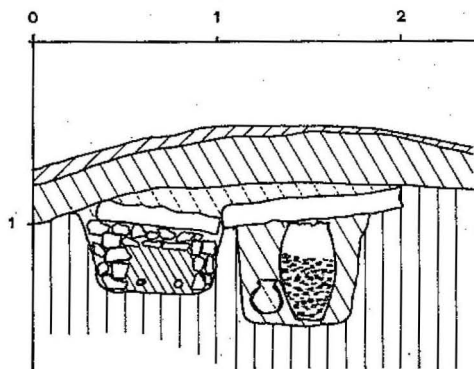
Na dno žare je bilo nasutega nekaj črnega prahu, na njem pa je bilo veliko sežganih človeških kosti, med katerimi smo našli še:

Nasilno zlomljeno in zvito bronasto zapestnico (P 1378) iz ozke in tanke pločevine. En ohranjen koničast konec kaže, da je bila zapestnica nesklenjena s presegačojima

Sl. 6: Molnik, tloris in profil groba 7.

Abb. 6: Molnik, Grundriss und Profil des Grabes 7.

Sl. 7: Molnik, profil groba 8 in groba 9.

Abb. 7: Molnik, Profil der Gräber 8 und 9.

koncema. Vzdolž obeh robov se vlečeta kaneluri, ki izoblikujeta ob straneh in po sredini nizek greben. Dolžina fragmentov od 6,5 do 1,3 cm. Širina 0,35, debelina 0,10 cm (T. 3: 1).

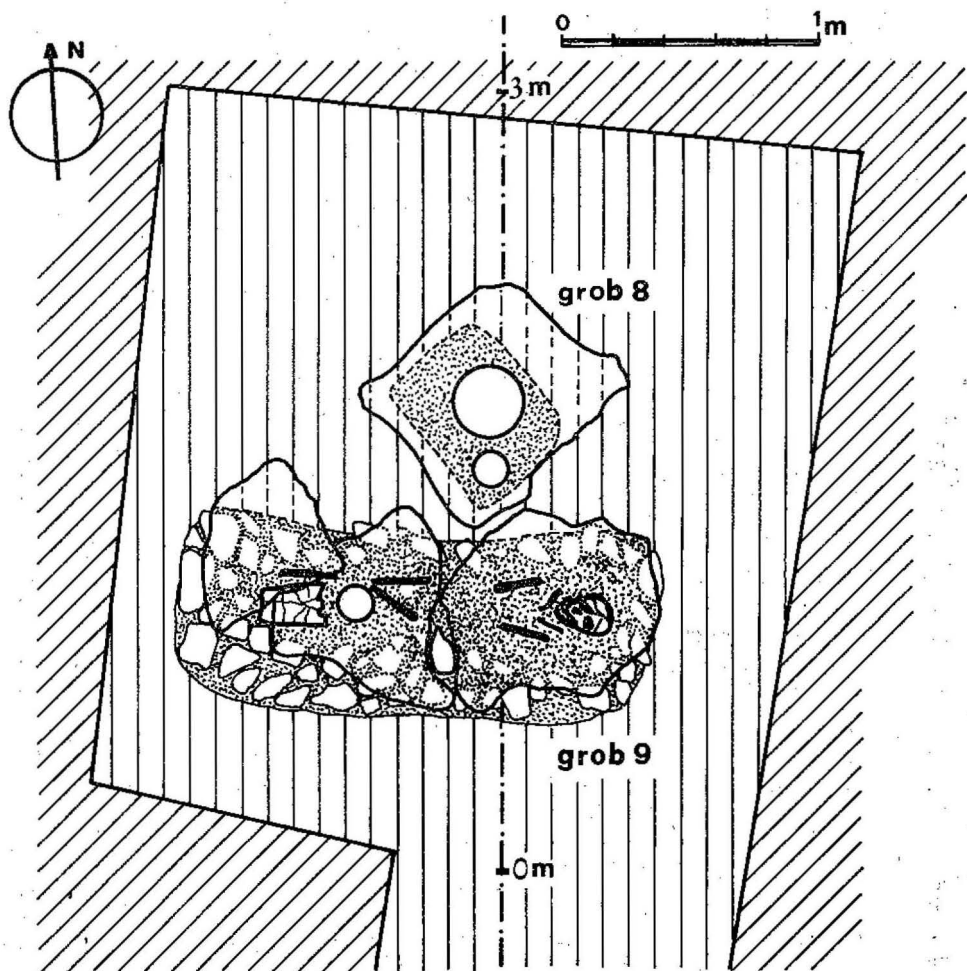
Na dnu grobne jame je stal južno ob žari še asimetričen kroglast lonček (P 1377), neskrbno izdelan, debelih neenakomernih sten in iz skoraj enakega materiala kot žara (P 1376), le da je glini dodanega nekaj več belega peska, verjetno kar dolomitnega. Rjavočrna površina je le slabo obdelana. Dno posode je vboklo, vrat kratek in sedlast, ustje pa izvihano. Premer dna 7,5 cm, največjega oboda 16,6 cm in ustja 11,2 cm; višina 13 cm (T. 3: 2).

Grob 9 (sl. 7 in 8; T. 5: 6; T. 6: 1—3). Grobna jama pravokotne oblike je bila 1,90 m dolga in 0,70 m široka. Vkopana je bila le 0,40 m globoko v dolomitno osnovo. V celoti je bila obložena z manjšimi kamni, pa tudi po skeletu je bilo nasutega polno drobirja, ki pa se je lahko vsul nanj tudi s strani. Usmerjena je bila od vzhoda proti zahodu, odklon je le 10°. Na dnu jame je ležal slabo ohranjen skelet z glavo ob vzhodni strani, torej s pogledom proti zahodu. Leva stegnenica je premaknjena tako, da je skoraj prekržana z desno, desna golenica pa manjka. K nogam skeleta je bila postavljena manjša žara, ki se je pozneje zvrnila na golenico, na kolena pa je bil postavljen še lonček, ki je bil verjetno pridan žari ali pa obema, žari in skeletu, zadnje v primeru, če je bil pokop obeh umrlih istočasen. Grob je bil torej dvojen, kombiniran žgan in skeleten. Pokrit je bil s tremi kamnitimi ploščami, od katerih sta bili tisti dve nad skeletom apnenčasti, plošča nad žaro pa je bila iz skrilja. Plošče so bile neobdelane, približno enakih in nepravilnih oblik, le plošča iz skrilja je bila močno preperela in zdrobljena ter je ležala deloma še na sosednji apnenčasti, ki se je z drugo apnenčasto ploščo le stikala. Pridatki:

Konična žara (P 1379), napolnjena s sežganimi človeškimi kostmi, izdelana iz gline, močno pomešana z debelejšimi zrni peska, ki se močno odražajo od rjavo žganega ostenja, ki je bilo le slabo obdelano. Razmeroma majhna žara ima veliko, ravno dno, ustje pa je pokončno. Pod ustjem sta ohranjeni dve, gotovo pa so bile tri plastične bradavice. Premer dna 13,6 cm, največjega oboda 22,7 cm in ustja 22 cm; višina 33,4 cm (T. 4: 2).

Bikonični lonec (P 1380) iz rjavočrno žgane dobro prečiščene gline. Skrbno zgla-jena površina je bila premazana s temnejšo maso (grafit). Posoda ima ravno dno in poudarjen največji obod. Na skoraj vodoravnem ramenu sloni visok cilindričen vrat z rahlo izvihanim ustjem. Na prehodu vratu v rame sta si nasproti postavljeni po dve ušesci, ki ne moreta imeti druge praktične funkcije kot to, da sta osnova za obešanje posode na vrstico. Premer dna 8,2 cm, največjega oboda 19 cm in ustja 13 cm; višina 18,4 cm (T. 4: 1).

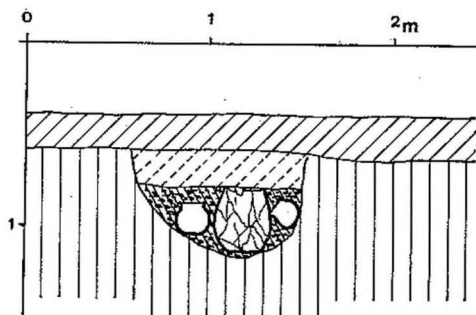
Grob 10 (sl. 9; T. 6: 4—6). Pod masivno železno konstrukcijo daljnovoda je v napol uničeni valjasti grobni jami in zasuta s črnim prahom stala:

Sl. 8: Molnik, tloris groba 8 in groba 9.
Abb. 8: Molnik, Grundriss der Gräber 8 und 9.

Močno poškodovana, le deloma ohranjena ovalna žara (P 1381) iz prečiščene in le malo s peskom pomešane gline. Predvsem notranja nekoliko porozna površina ima sledove črnega premaza. Notranjost in zunanost sta rjavo in črno-rjavo žgani, sredica pa je črna. Dno je veliko in masivno, ostenje pa proti ustju blago zaobljeno. Premer dna 14 cm in največjega oboda 30 cm; ohranjena višina 26,4 cm (T. 4: 5).

Žara je bila napolnjena s črnim prahom, medtem ko sežganih človeških kosti nismo mogli ugotoviti. Severno od žare je bil obnjo postavljen bikonični lonček (P 1382) iz črno žgane prečiščene gline. Ostenje je tenko, kompaktno in trdno. Notranjost ima sledove črnega premaza. Posodica ima majhno in ravno dno ter poudarjen največji obod. Kratek, sedlast vrat z izvihanim ustjem je z grebenom ločen od sicer neizrazitega in kratkega ramena. Premer dna 6,6 cm, največjega oboda 16,3 cm in ustja 12,1 cm; višina 11,4 cm (T. 4: 3).

Sl. 9: Molnik, profil groba 10.

Abb. 9: Molnik, Profil des Grabes 10.

Vzhodno je bil proti žari prevrnjen lonček (P 1383) iz črnorjavo žgane dobro prečiščene gline. Zelo dobro zglajena površina ima sledove nekega črnega premaza. Dno posodice je rahlo vboklo, visok konični spodnji del pa preide v izrazit največji obod. Rame je kratko, na njem pa sloni kratek sedlast vrat z izvihanim ustjem. Premer dna 8,3 cm, največjega oboda 16,1 cm in ustja 13,2 cm; višina 14,1 cm (T. 4: 4).

Pri sondiranju grebena smo našli še:

V sondi 16: Devetnajst fragmentov ostenja, fragment dna in ustja velike posode (P 1384) debelih sten iz rjavočrno žgane gline. Porozno, dobro obdelano ostenje daje slutiti, da glina ni bila dobro prečiščena, pa tudi peska ji je bilo primešanega le malo. Posoda je imela ravno dno, ustje pa profilirano in izvihamo. Velikost fragmentov od $9,5 \times 6$ do $2,3 \times 2$ cm (T. 3: 8, 10).

Sedemnajst fragmentov ostenja in fragment ustja (P 1385) več različnih posod iz rjavočrno žgane gline, ki je včasih močno pomešana z debelimi zrni peska. Ostenje je le slabo zglajeno. Velikost od $4,5 \times 3,5$ do $1,5 \times 1$ cm (T. 3: 7, 9).

V sondi 17: Majhen bronast obroček (P 1386) trikotnega prečnega preseka. Premer 1,8 cm (T. 3: 6).

Osemnajst fragmentov ostenja več različnih posod (P 1387) iz rjavo do črno žgane s peskom pomešane gline. Površine so različno skrbno do grobo obdelane. Velikost $5,5 \times 3,5$ do $2,5 \times 1,5$ cm.

Fragment širokega trakastega ročaja (P 1388) z vzdolžnim grebenom po sredini. Ročaj je bil izdelan iz sivo žgane prečiščene gline. Površina je skrbno obdelana. Velikost $4,5 \times 3,5$ cm (T. 3: 4).

V sondi 18: Šest fragmentov vsaj treh različnih posod (P 1389) iz prečiščene, vendar s peskom pomešane gline. Površina je le slabo zglajena. Fragmenti pripadajo večinoma ostenju posod, en fragment pa ustju. Velikost 5×4 do $2,5 \times 1,7$ cm.

V sondi 19: V nasutju gomile I tri kose ostenja najbrž treh različnih posod (P 1390) prazgodovinskega porekla iz rjavočrno žgane prečiščene gline. Površina je skrbno obdelana. Velikost od $5,5 \times 5,5$ do $2,7 \times 2,5$ cm.

KRONOLOGIJA

Časovno in kulturno razlago gradiva iz molniškega žganega grobišča lahko opremo na primerno raziskano in obdelano grobišče na dvorišču SAZU v Ljubljani.⁷ Le-to nam bo dajalo osnovne smernice pri kulturnih in materialnih posebnostih Molnika, saj sta tako ljubljanska kot molniška naselbina istočasno živeli v zaključenem krogu ljubljanske kotline. Molnik je le okoli 10 km oddaljen od Ljubljane. Ob tem pa je treba povedati, da področje Molnika ni dovolj raziskano, zato bomo pri obravnavi enajstih odkritih grobov in ostalega,

slučajno ali ob sistematičnih delih najdenega gradiva iz okolice lahko izdelali le okvir, v katerem se je gibalo življenje na tem prostoru. Tega bo mogoče dopolnjevati z novimi odkritji oz. terenskimi deli, predvsem pa z raziskavami gomil in naselbine.

Pri kronološkem pregledu gradiva, najdenega v grobovih na Molniku, nam bo v veliko pomoč predvsem dvojni grob 5, ki vsebuje toliko keramičnega in kovinskega kulturnega gradiva, da oris časovnega dogajanja na tem najdišču ne bo problematičen. Natančne časovne lestvice za vse grobove pa ne bomo mogli izdelati, ker pri večini lahko izdelamo časovni okvir le na osnovi značilnih keramičnih oblik, izhajajoč seveda predvsem iz istočasnega gradiva z dvorišča SAZU v Ljubljani.

Grob 5 vsebuje šest keramičnih posod. Za časovno opredelitev tega groba je atipična le skodela z uvihanim ustjem (T. 2: 2). Tako obliko namreč moremo najti v različnih najdiščih vse od časovnega horizonta Ljubljana I pa do Ljubljana III b in še veliko dlje.

Velika bikonična žara (T. 1: 10) s svojo značilno obliko predstavlja v gradivu z Molnika starejše elemente s posebnostmi, ki jih v Ljubljani zasledimo v drugi fazi, to je v 8. stol. pr. n. št.⁸ V isti čas sodita oba lončka, ki sta stala ob žari in služila kot posodi za hrano kot popotnica umrlima (T. 1: 9 in T. 2: 3). Tudi take oblike so v Ljubljani pogoste in ne predstavljajo posebnosti, če seveda izvajamo čepke na lončku (T. 1: 9).

Mlajše prvine vsebuje tako situlasta žara (T. 2: 1) kot kroglasta posoda na nogi (T. 1: 8), ki ju glede na starejše železnodobno gradivo tako iz dolenskih kot iz primorskih in notranjskih najdišč lahko uvrstimo v Ljubljana III a stopnjo. Tako časovno razporeditev keramičnega posodja v grobu 5 nam potrjuje tudi kovinsko gradivo.

Igla (T. 1: 6), ki je ležala na sežganih človeških kosteh v veliki bikonični žari časovnega horizonta Ljubljana II, je za ta časovni okvir precej nenavadna, saj s svojo veliko čebulasto glavico izpričuje precej starejšo obliko, tako da ne more služiti kot osnova za opredelitev celotne najdbe.

Precej drugače je s kovinskim gradivom, ki je ležalo med sežganimi človeškimi kostmi v situlasti žari. Vozlasta fibula (T. 1: 5) po uveljavljenih tipoloških značilnostih predstavlja časovno stopnjo Ljubljana III a. Tudi železna zapestnica bi še lahko sodila v tak ovir, saj uporabljajo železo za okras najbolj intenzivno v stopnji Ljubljana II, v zmanjšanem obsegu še v horizontu Ljubljana III, medtem ko pozneje taki izdelki skoraj v celoti izginejo. Nadomesti jih primernejši in ponovno modni bron. Bronast obroček, ki se je prijavljal na antropomorfno nogo fibule, je časovno atipičen prav tako kot kos svinčene pločevine (T. 1: 7).

Iz navedenega je razvidno, da smo v grobu 5 našli predmete, ki bi jih lahko uvrstili v 8. stol. pr. n. št. Vendar je med njimi več takih, ki kažejo jasne elemente mlajšega 7. stol. Take primere lahko najdemo tudi v drugih najdiščih tega časa, zato ne predstavljajo izrazite posebnosti, so pa pomembni ne samo s časovnega, ampak tudi s kulturnega gledišča. Pri časovnem opredeljevanju moramo upoštevati predvsem mlajše elemente. Če bi torej hoteli postaviti nek natančnejši čas, kdaj sta pokopana pokojnika iz groba 5 umrla, bi se morali odločiti za Ljubljana III a stopnjo, tj. prvo polovico 7. stol. pr. n. št. Ker pa

ne smemo pozabiti tudi na starejše prvine (zlasti v keramiki), bi lahko zaključili, da so pokop opravili okoli leta 700 pr. n. št.

S tem je časovni okvir, v katerem naj bi potekalo življenje na prazgodovinskem Molniku, ugotovljen in utemeljen. Jasno pa je, da je to le osnova, preko katere bomo morali v preostalem grobnem inventarju iskati tiste prvine, ki nam bodo ta okvir razširile tako v starejše kot v mlajše časovne in kulturne horizonte. Gradiva, na podlagi katerega bi naše ugotovitve lahko razširili, je razmeroma malo, pa še to je v glavnem omejeno le na oblike keramičnega posodja, ki izražajo širok razpon tradicionalnosti. Zato nam tudi nekaj kovinskih predmetov, ki so bili najdeni skupaj s keramičnim grobnim inventarjem, ne more služiti kot dokazno gradivo. Kljub vsemu pa so določene oblike posodja za določen čas lahko toliko značilne, da se jih moremo poslužiti kot vodilo za časovno in kulturno opredeljevanje.

D. Vuga je grob I z Molnika (T. 7: 1—3) predvsem zaradi značilnosti oblik keramičnega posodja uvrstil »vsaj v stopnjo Ljubljana II b«, ⁹ kar pomeni, da bi utegnil biti še starejši. Če pa primerjamo žaro iz tega groba z nekaterimi iz grobišča na dvorišču SAZU v Ljubljani, predvsem z žaro iz groba 216, ¹⁰ vidimo, da sta skoraj povsem enaki, če izvzamemo posamezne, manj pomembne detajle. Ob tem pa opazimo, da so v grobu 216 v Ljubljani tudi kovinski in keramični pridatki, ki izpričujejo mlajši, tj. Ljubljana III a časovni okvir. Tako tudi v tem primeru verjetno ne moremo razpravljati o možni uvrstitvi nad čas Ljubljana II b, kar pa je seveda ugotovil že D. Vuga, vendar le na osnovi keramičnih oblik, v katerih pa so pogosto tudi v mlajšem času izražene stare tradicije.

Močno poškodovani grob 6 z Molnika (T. 2: 6) ni zanimiv le zaradi značilne oblike žare, ampak tudi zaradi njene skrbne obdelave, odličnega žganja in poznane ljubljanske strukture gline, iz katere je izdelana. Posoda je bikonična in ima visok konični vrat, kar je predvsem v ljubljanskem kulturnem gradivu značilno za precej ozek čas horizonta Ljubljana II ali celo za Ljubljana II a okvir. To pomeni, da so verjetno pokopali pokojnika še v 1. polovici 8. stol. pr. n. št. Ker v tem primeru razen atipičnega bronastega obročka nimamo drugega spremljajočega gradiva, starejših elementov pa razen v keramiki nimamo, bi taka oblika žare lahko predstavljala tudi sediment preteklosti. Kljub vsem pomislekom pa ne moremo mimo tipoloških značilnosti, zato moramo ta grob uvrstiti med starejše z Molnika, to je vsaj v Ljubljana II b, verjetno pa celo v 1. polovico 8. stol. pr. n. št., tj. v Ljubljana II a. Za časovno opredelitev grobov, odkritih na molniškem grobišču, nam tako ostanejo še grobovi 8, 9 in 10 (T. 3: 1—3 in T. 4: 1—5). Vsi trije v glavnem vsebujejo le keramične posode, če izvzamemo zlomljeno bronasto zapestnico v grobu 8 (T. 3: 1). Žari iz groba 9 in 10 sta si po obliki skoraj enaki, le velikost in sestava gline sta različni. Kovinskih pridatkov nima ne eden ne drugi. Po oblikah žar glede na vzporednice v Ljubljani, ¹¹ sklepamo, da spadajo v stopnjo Ljubljana III. Za tako datacijo govorita tudi lončka iz groba 10, ki imata značilne poteze tega obdobja. Nekoliko drugače pa je s posodo, najdeno na skeletu ob žari v grobu 9. Ta ima povsem svojsko, starinsko obliko, izvirajočo še iz bronaste dobe, vendar pri časovni opredelitvi najdb zaradi značilne oblike žare in tudi zaradi nesežganega pokopa v istem grobu ne bo mogla uveljaviti svojih starih elementov pri določanju časa pokopa nobenega od navedenih grobov. Po-

soda torej predstavlja le izdelek s starimi tradicijami ali mogoče celo predmet, ki je dolgo ostal v družinski lasti. Oba grobova moremo po dosedanjih ugotovitvah uvrstiti v časovni razpon 7. stol. pr. n. št., verjetno celo v starejšo polovico. Skoraj enak primer imamo pri grobu 8, v čigar žari so shranjene kosti vsaj dveh umrlih, tj. moškega in ženske v starosti od 20 do 30 let. Grob je ležal tik ob grobu 9 in oba skupaj z vsemi štirimi pokopanimi verjetno predstavljata eno družino. Zategadelj med njimi ne more biti bistvene časovne razlike, posebej še, če upoštevamo, da je bila maksimalna starost pokopanih v teh dveh grobovih 30 let. Oblika žare bi sicer glede na primerjalno gradivo iz Ljubljane¹² lahko predstavljala še značilnosti stopnje Ljubljana II b, vendar smo na Molniku ugotovili že toliko starejših form, ki trajajo tudi v mlajšem obdobju, da tudi pri tem grobu ne bo napake, če ga uvrstimo v obdobje stopnje Ljubljana III a oz. v 1. polovico 7. stol.

Kronološki pregled prazgodovinskega gradiva z Molnika nam pove, da so to področje prvič poselili v 8. stol. pr. n. št. po vsej verjetnosti v obdobju Ljubljana II a oz. v 1. polovici 8. stol. Glede na razmere v ljubljanskem prostoru v tem času ugotavljamo, da se je poselitev začela tedaj, ko ljubljansko naselje začne izgubljati svoj dominantni položaj oz. ekonomsko podlago in zaledje. Ugotovimo lahko še, da se je način kulturnih obredov, izražen z načinom pokopa, dokaj hitro končal, saj mu ne moremo slediti dosti dlje kot dobrih 100 let, to se pravi le nekaj generacij. Vendar pa: kaj bo o tem povedalo utrjeno naselje in kaj bodo pokazale najdbe v gomilah? Taka in podobna vprašanja moramo prepustiti času in prizadevanjem za nadaljnja raziskovanja.

ZAKLJUČEK

Na osnovi dosedanjih izsledkov ne moremo izdelati dobrih in dokončnih zaključkov o prazgodovinskem življenju na Molniku. Da bi bilo to mogoče, bo potrebno vsaj deloma raziskati naselbino in gomilna grobišča pa tudi tiste izredne plane skeletne grobove, ki se sporadično pojavljajo tako na zahodnem pobočju med žganimi grobovi (grob 9) kot (sicer v porušenem stanju, dokumentiral V. Šribar) na severnem pobočju Molnika.¹³ Veliko vprašanj brez ustrezne materialne podlage najbrž ne bo mogoče rešiti, že zdaj pa poznamo nekatere elemente, ki zagotavljajo, da bo to najdišče postalo posebej pomembno zlasti glede kulturnih običajev pri pogrebnih obredih. Ugotovimo namreč lahko, da imamo opraviti s tremi načini pokopa umrlih, kar smo že omenili. V tem dejstvu bomo skušali poiskati elemente, ki nam bodo govorili o odnosih med tistimi, ki so tako različne običaje izrazili prav z načinom pokopa svojih umrlih.

Da bi mogli poseči v bistvo vprašanj doslej odkritih značilnosti na enem najdišču, ki ga v tem primeru predstavlja Molnik, se moramo ozreti na že obdelane posebnosti tistih najdišč v Sloveniji, ki so S. Gabrovcu nudile elemente za izdelavo tako problematičnih začetkov »halštatske« kulture v Sloveniji.¹⁴ Ugotovil je šest regionalnih kulturnih skupin, ki so omejene na določene predele Slovenije in imajo vsaka zase posebnosti tako v materialni kot v duhovni kulturi.

Če bi hoteli strniti dosedanje rezultate le v kulturnih značilnostih posameznih slovenskih regij od 13. stol. pa do 4. stol. pr. n. št., bi lahko ugotovili tri osnovne

značilnosti pokopavanja umrlih v določenih omejenih geografskih predelih. Prvo skupino predstavljajo Štajerska, Gorenjska in Primorska, kjer najdemo v glavnem enoten način pokopa z žganimi planimi grobovi. Posebnost v teh regijah predstavljajo grobovi v gomilah, ki pa so tudi zmeraj žgani. Druga skupina s planimi žganimi grobovi, rodovnimi in družinskimi gomilami s skeletnimi grobovi ter sicer trenutno raritetno posebnostjo žganih grobov v gomilah je osredotočena na klasično »halštatsko« področje Zasavja, Dolenjske in Bele Krajine. Tretjo skupino s planimi skeletnimi, planimi žganimi grobovi in pokopi v gomilah pa ugotavljamo na sicer prostrani Notranjski.¹⁵ Iz navedenih podatkov lahko povzamemo, da je običaj sežiganja umrlih razširjen po celem slovenskem prostoru, vendar ne povsod enako dolgo. V prvi in tretji pokrajinski skupini sledimo žganemu načinu pokopa skozi vso starejšo železno dobo, medtem ko v naši drugi regiji s tem načinom prenehajo ob koncu 8. in v 7. stol. pr. n. št., nadomesti pa ga pokop trupla (navadno v gomili pod vplivom kulturnih elementov z juga). Skeletni pokopi se v mlajših obdobjih uveljavljajo tudi v notranjski skupini, vendar jim skoraj redno sledi žgan pokop.

S kratkim uvodom v zaključek smo hoteli le pokazati, kako problematično je postalo najdišče na Molniku, takoj ko smo ugotovili tri načine pokopa umrlih na istem mestu in zelo verjetno tudi istočasno. Seveda moramo pri tem začasno pustiti odprto vprašanje pokopov v gomilah, saj še ni jasno, kakšni so pokopi v njih, namreč ali so žgani ali skeletni ali oboji hkrati. Trenutno torej razpolagamo z dokaj skromnimi podatki o načinu pokopa, ki je sicer značilen za Dolenjsko in njeno sosesčino v razviti starejši železni dobi. Malo vemo tudi o Molniku oz. o kulturnih elementih, ki so prispeli v omenjene predele z balkanskega juga, še boljše, o prvinah, ki so lastnina področij, poseljenih z Iliri in Japodi. Vse to pa pomeni, da bomo morali na Molniku iskati in ugotavljati mešanico kultov domorodnega prebivalstva, tj. nosilcev KŽG, ki so se glede na enako materialno kulturo v 8. stol. pr. n. št. priselili sem iz močne ljubljanske naselbine, in kulturnih posebnosti, značilnih tako za Ilire kot Japode. To pa nazadnje pomeni, da je naselbina zrasla s skupnimi silami ljudi, ki so tu prej živeli, in tistih, ki so se sem priselili ob koncu 8. stol. Ta zaključek je pomemben zategadelj, ker prav v tem času v starih naselbinskih centrih KŽG ali povsem na novo rastejo velika starejša železnodobna naselja južno in vzhodno od mejnega ljubljanskega kulturnega območja, naselja kot so npr. Vače, Magdalenska gora, Stična, Novo mesto itd., kar pomeni, da molniško naselbino uvrščamo v sklop tako imenovanih halštatskih naselij, kakršna najdemo na Dolenjskem, v Zasavju in v Beli Krajini. Molnik je torej le ena od številnih postojank tega časa v slovenskem prostoru. Nastala je ob potrebah in zahtevah domorodnega in priseljenega ljudstva. Prav zato ni čudno, če na grobišču najdemo združene tako različne kultne elemente.

Že na začetku naših razmišljanj smo rekli, da imamo še vse premalo elementov za globlje domneve o kulturnih, gospodarskih in družbenih razmerah na molniški naselbini in ob njej v tako problematičnem prehodu iz 8. v 7. stol. pr. n. št. Ob celotnem izkopanem grobišču bomo ponovno morali načeti vedno aktualno vprašanje etnične pripadnosti tistih, ki so tukaj živeli in umirali. Vprašanje pa bo rešljivo le s sistematičnim delom v širšem geografskem krogu, tj. v celotnem prostoru, ki ga poskušamo obvladovati.

Ob koncu naj povemo še to, da smo leta 1982 raziskali eno od številnih gomil iz skupine, ki leži na severozahodnem pobočju Molnika, torej na grebenu, kjer najdemo tudi žgane grobove. Gradivo še ni obdelano, zato lahko navedemo le nekaj informativnih podatkov.

Raziskali smo gomilo s premerom 8 m in višino (do raščenega terena) okoli 2,5 m. V njej smo odkrili skeletne grobove, od katerih je bil eden celo vkopan v raščen teren. Vsi skeletni grobovi so mlajši (4. in 5. stol. pr. n. št.). V nasutju gomile smo našli veliko fragmentov prazgodovinske keramike, ki gotovo pripada inventarju starejših žganih grobov. Sem so prišli z materialom za nasutje gomile ali pa ob urejanju platoja za gomilo, saj smo pod njo odkrili en domala uničen žgan grob ter en v celoti ohranjen žgan grob, ki je bil vkopan tako globoko, da ga planiranje ni moglo prizadeti. Po prvih ocenah spadajo žgani grobovi v časovni horizont Ljubljana II b, zato z gomilo gotovo ne morejo imeti nobene zveze. Prostor za izgradnjo gomile je bil gotovo slučajno izbran tam, kjer so že bili dosti starejši plani žgani grobovi.

¹ V. Stare, *Varstvo spomenikov* 9, 1962 do 1964, 182.

² J. Puš, *Varstvo spomenikov* 23, 1981, 227.

³ Po poročilu D. Vuge, delavca Zavoda za zaščito kulturnih spomenikov SRS, so dali podlago za nadaljnje raziskave domačini Miha Frkalj, Orle 5 in družina Mlakar, Orle 22. O najdbah v peskokopu še iz leta 1935 vedo marsikaj tudi Jarčevi iz Orel. Vsem se tu moramo zahvaliti za podatke in material, ki so ga ponudili v obdelavo D. Vugi.

⁴ D. Vuga, *Železnodobna najdišča v kotlini Ljubljanskega barja*, *Situla* 20/21, 1980, 199 ss.

⁵ Poleg enega iz naših izkopavanj poznamo še več planih skeletnih grobov na severnem pobočju Molnika, ki jih je V. Šribar, *Varstvo spomenikov* 12, 1969, 83, prikazal kot pokoje v gomili. Raziskave v poznejših letih so pokazale, da tu ne gre za gomilno grobišče. Raziskali smo dve taki »gomili« in ugotovili, da so to naravne tvorbe. Ker tudi med grobovi, razen okolišnje ilovice, ni bilo drugega zasutja, je jasno, da gre za plane pokope.

⁶ Analize izdelala T. Tomazzo-Ravnik.

⁷ F. Stare, *Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani*, Dela 1. razr. SAZU (1954). V. Stare, *Varstvo spomenikov* 8, 1960—61 (1962) 272, 273; I. Puš, *Žarnogrobiščna nekropola na dvorišču SAZU v Ljubljani*. Razprave 1. razr. SAZU 7/1 (1971); (odslej I. Puš, *Ljubljana I*); S. Gabrovec, *Začetek halštatskega obdobja v Sloveniji*, AV 24 (1973) 338 ss. I. Puš, *Prazgodovinsko žarno grobišče v Ljubljani*. Razprave 1. razr. SAZU 13/2 (1982); (odslej I. Puš, *Ljubljana II*).

⁸ Primerjav z ljubljanskim grobiščem je veliko. Za ilustracijo glej le I. Puš, *Ljubljana II*, T. 1: 9; T. 6: 1; in I. Puš, *Ljubljana I*, T. 9: 5; T. 14: 9; T. 15: 10 itd.

⁹ D. Vuga l. c., 200.

¹⁰ I. Puš, *Ljubljana I*, T. 40: 10—13.

¹¹ I. Puš, *Ljubljana II*, T. 1: 1, 2; T. 4: 1; T. 10: 3.

¹² I. Puš, *Ljubljana I*, T. 4: 5; T. 19: 7 itd.

¹³ Glej op. 5.

¹⁴ S. Gabrovec, *Halštatska kultura v Sloveniji*, AV 15—16 (1964—1965) 25.

¹⁵ M. Urleb, *Križna gora pri Ložu*, Katalogi in monografije 11, Ljubljana 1974, 14 ss.

DAS VORGESCHICHTLICHE MOLNIK

Zusammenfassung

Den vorgeschichtlichen Fundort, in dessen Rahmen eine befestigte Höhensiedlung sowie eine Nekropole mit Hügelgräbern und mit flachen Gräbern gehören, haben wir bisher Orle genannt, doch nur deswegen, weil diese Siedlung in nächster Nähe des Fundortes liegt. Von nun an wollen wir ihn jedoch wegen der exponierten Anhöhe Molnik einfach danach benennen.

Augenblicklich sind aus diesem Fundort zumeist vorgeschichtliche Funde bekannt, doch verfügen wir gleichfalls über Angaben von Gegenständen antiker Herkunft.¹ Dieser Bereich war auch damals besiedelt, wir haben ja in der vorgeschichtlichen Siedlung Molnik eine spätantike Gürtelschnalle entdeckt und auch der benachbarte Hügel Mareček weist auf die Besiedlung in der Vorgeschichte und in den folgenden Zeiträumen hin.²

Die ganze Anhöhe Molnik ist mit Mischwald bewachsen, üppiger auf dem Gipfel und jenen Abhängen, deren Erdschichten aus Sandstein bestehen, und spärlicher dort, wo die Grundlage der Schichten Dolomitsand bildet. Infolge dieser Bodenzusammensetzung ist der Gipfel des Hügels kuppenartig und starr, wogegen die Dolomitböschungen wegen der Labilität der Schichten stark bewegt und zerfurcht sind. Hier gibt es auch zahlreiche Sandgruben, in denen die ersten Funde geborgen wurden.⁴

Mit Schutzgrabungen begannen wir im Jahr 1980 und setzten sie im Jahr 1981 fort. Im selben Jahr wurde mit Sondagen auch der Nordwestkamm des Molnik erforscht. Im Laufe dieser Aktionen wurden insgesamt 11 Gräber freigelegt, in denen 14 Verstorbene bestattet waren, denn die Gräber 5, 8 und 9 sind Doppelgräber. Von der Gesamtzahl sind 13 Brandbestattungen, während ein Toter in Grab 9 nicht verbrannt worden ist.

In der vorgeschichtlichen Nekropole Molnik kann ausserordentliche Mannigfaltigkeit in der Bestattungsweise der Verstorbenen festgestellt werden, es finden sich nämlich sowohl flache Brand- als auch flache Skelettgräber,⁵ ein gemeinsames flaches Brand- und Skelettgrab und überdies Bestattungen in Familienhügelgräbern. Die erstangeführte Bestattungsweise ist augenblicklich am besten erforscht, wenn die Zahl der dokumentierten Gräber auch nicht gross ist. Die Grabgruben sind in die Dolomitgrundlage eingetieft und sind dem Grundriss nach quadratisch, rechteckig oder rund, im Profil dagegen rechteckig oder trichterförmig. Sie sind mit Steinplatten überdeckt oder sie sind ohne Deckel, insofern solche Gräber nicht mit verweslichem Material (Holz, Haut) bedeckt waren. Mitunter sind die Grabgruben mit kleineren Steinen ausgekleidet, fast immer aber mit Asche oder Leichenbrand zugeschüttet. Die verkohlten Menschenknochen befinden sich in Urnen, kleine Gefässe für die als Wegzehrung des Toten dienende Nahrung aber daneben. Die Schmuckgegenstände liegen in der Urne entweder auf den verbrannten Menschenknochen oder zwischen ihnen. Demnach weicht die Bestattungsweise nicht von der in dieser Zeit und diesem Raum üblichen ab. Eine Ausnahme sind indessen die flachen Skelettgräber, was uns überrascht, obgleich solche Bestattungen auch in Hügelgräbern erwiesen sind.

Bei der chronologischen Übersicht des Fundmaterials in den Gräbern auf dem Molnik wird uns das Doppelgrab 5 eine Stütze sein. Es enthält soviel keramisches und Metallmaterial, dass uns der Einblick in das zeitliche Geschehen nicht problematisch sein wird. Eine genauere chronologische Einordnung aller Gräber wird sich nicht durchführen lassen, da bei den meisten der Zeitrahmen nur auf Grund typischer Keramikformen aufgestellt werden kann, wobei wir uns allerdings auf das gleichzeitige Fundgut aus der Urnennekropole im Hof der SAZU (Slowenische Akademie der Wissenschaften und Künste) in Ljubljana stützen werden.

Grab 5 enthält sechs Keramikgefässe, deren Formen sowohl für die Phase Ljubljana II b als auch für Ljubljana III a charakteristisch sind, d. h. für die Zeitspanne der zweiten Hälfte des 8. und der ersten Hälfte des 7. Jahrhunderts v. u. Z. Das Metallmaterial aus diesem Grab ist, ausser den atypischen Exemplaren, eher für die Stufe Ljubljana III a kennzeichnend, vor allem die Knotenfibel. Dieser Situation wegen haben wir das Grab ganz an den Beginn der Stufe Ljubljana III a gesetzt, d. h. ins Jahr 700 v. u. Z. Damit ist der Rahmen, innerhalb dessen sich das Leben

auf dem Molnik abspielte, begründet. Im Inventar der übrigen Gräber werden wir hingegen Elemente suchen müssen, die den Beginn der Besiedlung dieses Raumes, wie auch ihre Dauer aufzeigen werden.

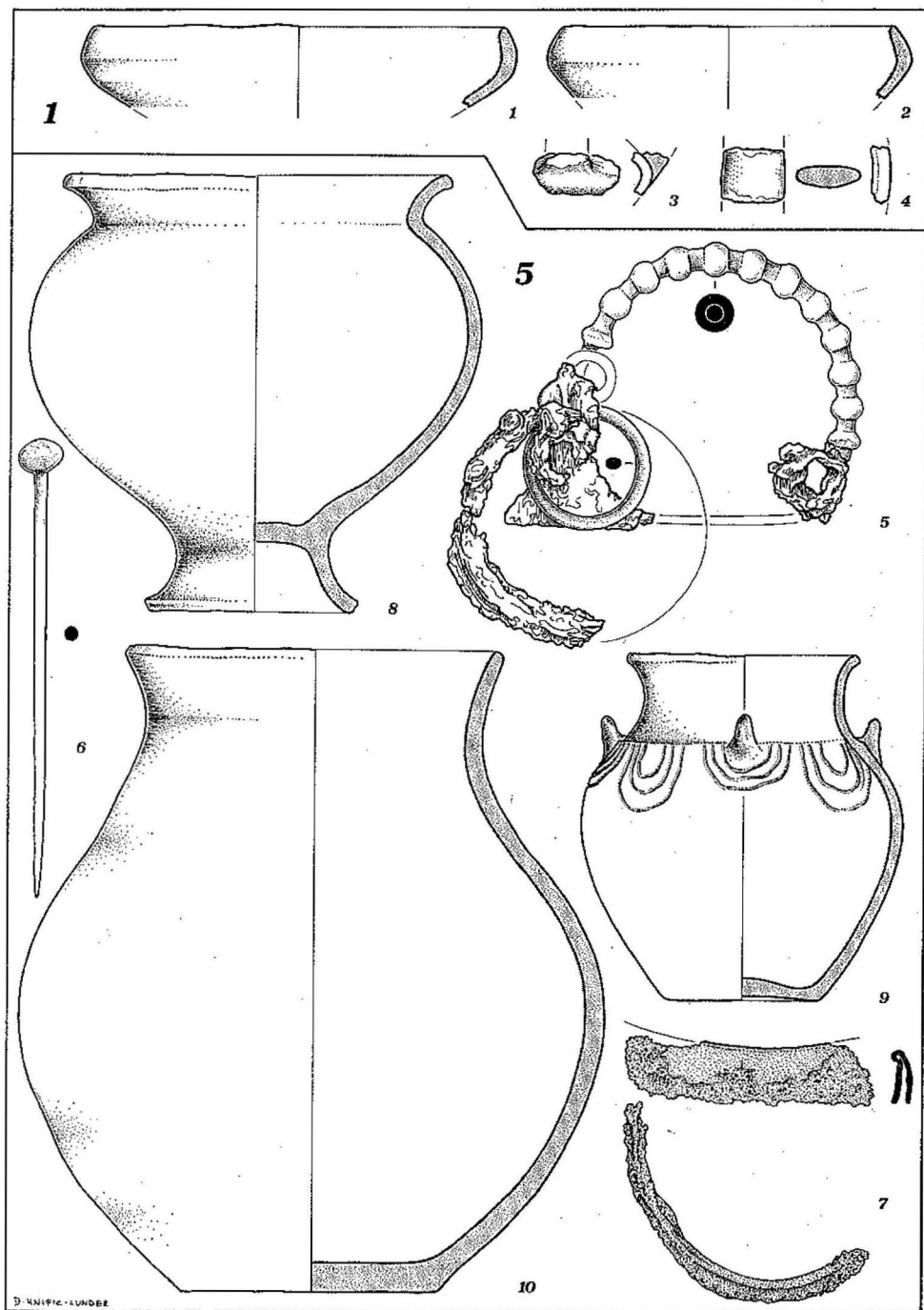
Das bereits von D. Vuga⁹ veröffentlichte Grab I, wie auch Grab 6 bezeugen durch die charakteristischen Gefäßformen, dass die beiden Verstorbenen zumindest in der Stufe Ljubljana II b, d. h. in der zweiten Hälfte des 8. Jh. v. u. Z. bestattet worden sind. Dagegen bezeugen die Gräber 8, 9 und 10 trotz des Fehlens von Metallbeigaben eine jüngere Zeit, die Stufe Ljubljana III a.

Der chronologische Überblick des Fundgutes vom Molnik verrät uns, dass dieses Gebiet von den Trägern der Urnenfelderkultur im 8. Jh. v. u. Z. besiedelt wurde, vermutlich noch in dessen erster Hälfte, also damals, als die vorgeschichtlichen Siedlungen der Urnenfelderkultur an Bedeutung verlieren und die kulturgeschichtliche Rolle von den Ringwällen der entwickelten Alteisenzeit in Dolenjsko, im Savegebiet und in der Bela krajina übernommen wird, in deren Zusammenhang wir auch die Ansiedlung auf dem Molnik zählen, und zwar nicht infolge der in dieser Abhandlung erörterten flachen Brandgräber, sondern wegen der zahlreichen Sippen- oder Familienhügelgräber, die unter dem Gipfel des Molnik festzustellen sind, die jedoch noch nicht erforscht sind.

Wollte man die bisherigen Resultate in den kultischen Merkmalen der einzelnen slowenischen Regionen vom 13. bis zum 4. Jh. v. u. Z. zusammenfassen, könnte man drei basische Bestattungsweisen der Hingeschiedenen festlegen. Štajersko, Gorenjsko und das Küstenland kennen nur Brandbestattungen. Dolenjsko, das Savegebiet und die Bela krajina weisen sowohl Brandbestattungen, wie auch Leichenbestattungen in Hügelgräbern auf. Hingegen finden sich in Notranjsko flache Brand- und Skelettbestattungen, parallel damit aber auch Bestattungen in Hügelgräbern. Daraus ist ersichtlich, dass die Brandbestattung im gesamten slowenischen Raum üblich ist, doch nicht überall eine gleich lange Zeitspanne. In der erst- und in der letztangeführten Region findet man sie in der ganzen Alteisenzeit, während in der zweiterwähnten Region die Verbrennung der Toten infolge des Zuflusses von Kulturelementen aus dem Süden am Ausgang des 8. und im 7. Jh. v. u. Z. aufgegeben wird. An ihre Stelle tritt die Leichenbestattung im Hügelgrab.

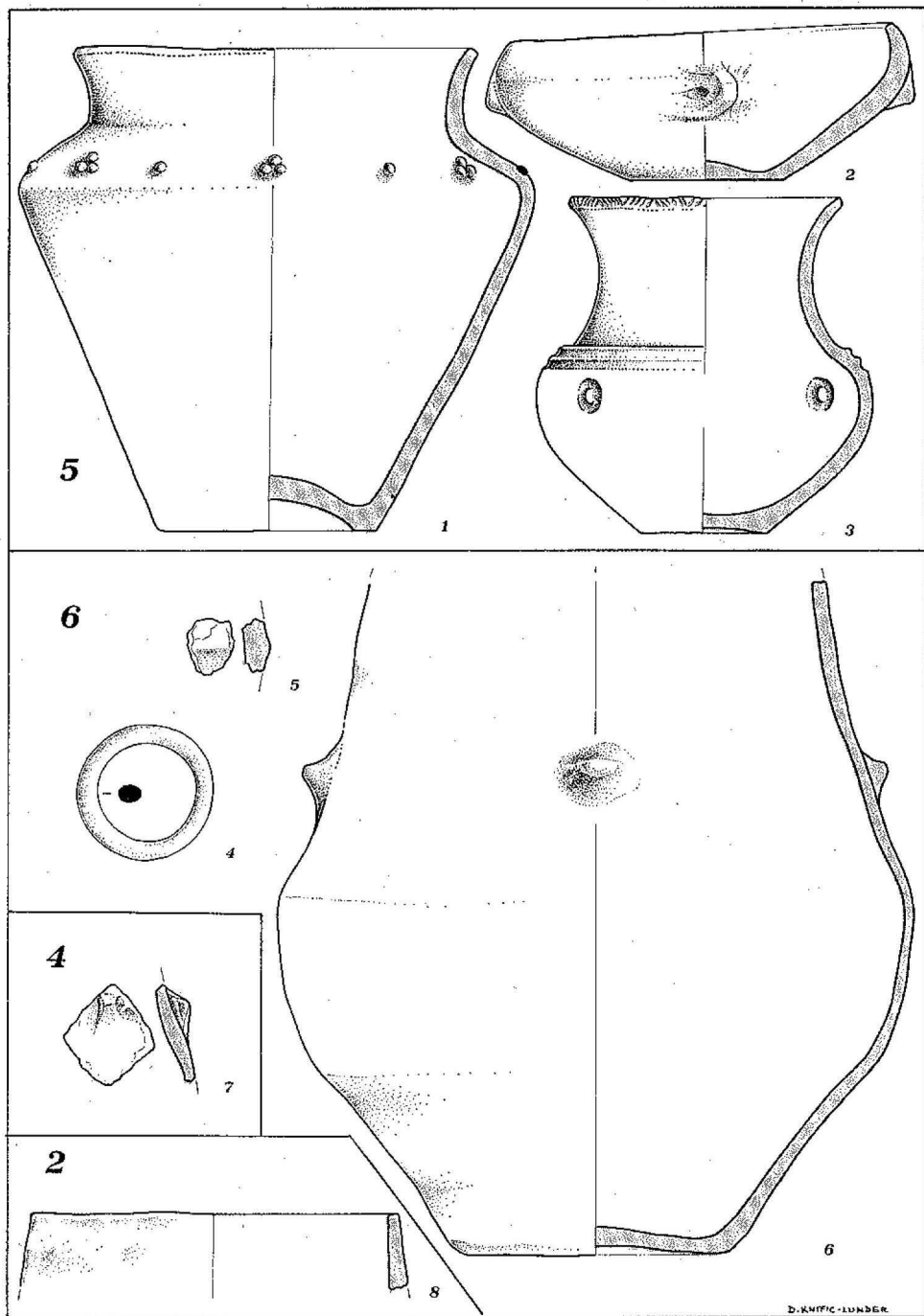
Die Fundstätte auf dem Molnik ist wichtig eben deshalb, weil hier alle drei Bestattungsweisen vereint erscheinen, in bestimmtem Ausmass vermutlich sogar gleichzeitig, was bedeutet, dass wir hier die alte, autochthone Brandbestattung der Verstorbenen, wie auch die Leichenbestattung finden werden, die für den illyrischen Süden charakteristisch ist, oder Bräuche, die für die von Illyriern und Japoden besiedelten Bereiche typisch sind. Und dies besagt, dass die Ansiedlung auf dem Molnik aus gemeinsamen Kräften der hier lebenden und der am Ende des 8. Jh. zugewanderten Völker erwachsen ist. Demnach reihen wir die Siedlung in den Komplex der typischen alteisenzeitlichen Siedlungen ein, wie sie für Dolenjsko und seine Nachbarregionen charakteristisch sind.

Mit dieser Nekropole werden wir aufs neue die stets aktuelle Frage der ethnischen Zugehörigkeit jener Menschen anschneiden müssen, die hier lebten, wirkten und starben. Darüber werden wir jedoch konstruktiv erst dann sprechen können, wenn wir dafür feste Grundlagen besitzen werden, nachdem die Nekropole und natürlich auch die Siedlung gründlich erforscht sein werden.

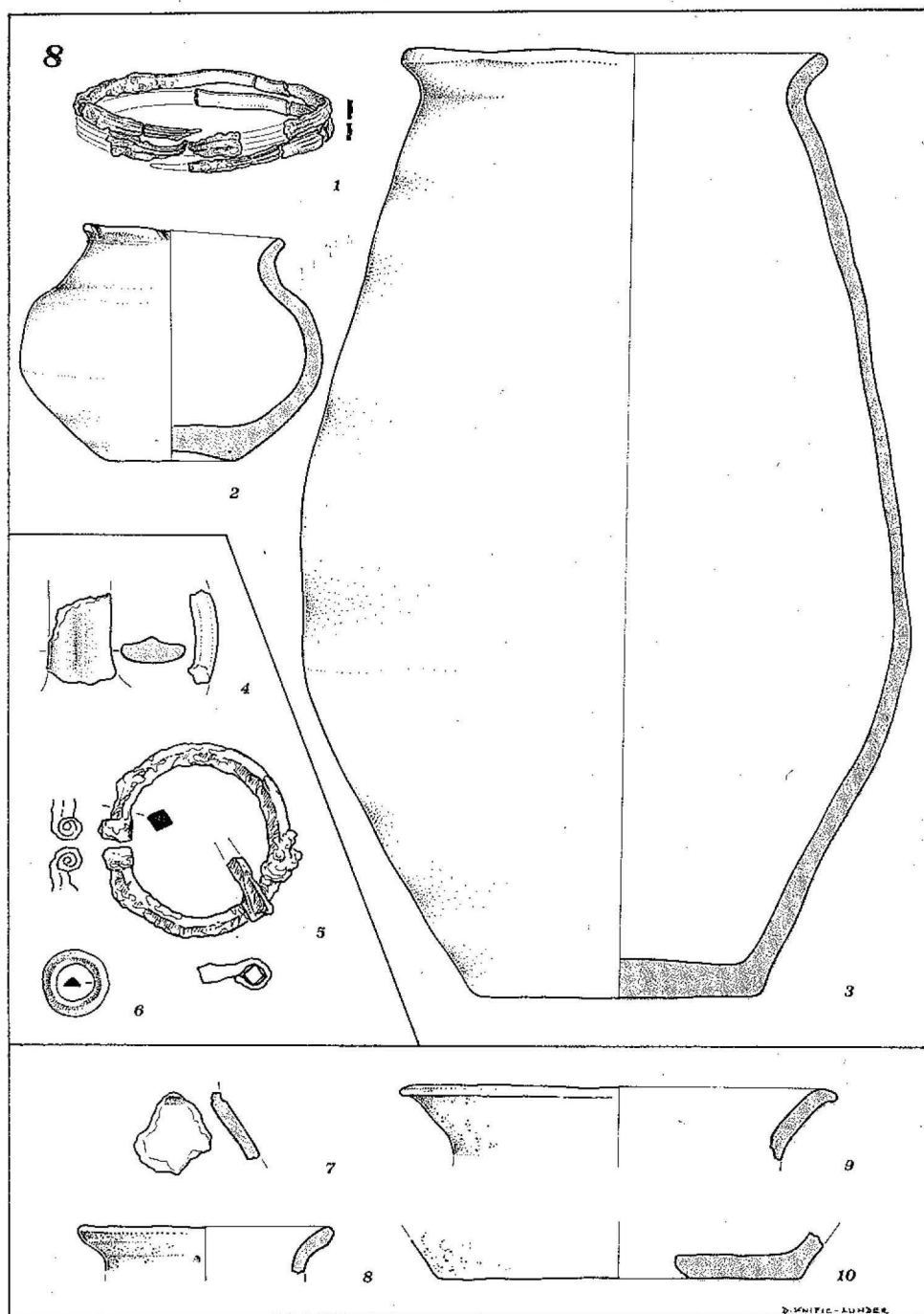
T. 1: 1—4, 8—10 = 1 : 4; 5—7 = 1 : 2.

Taf. 1: 1—4, 8—10 = 1 : 4, 5—7 = 1 : 2.

T. 2: 1—3, 5—8 = 1 : 4; 4 = 1 : 2.

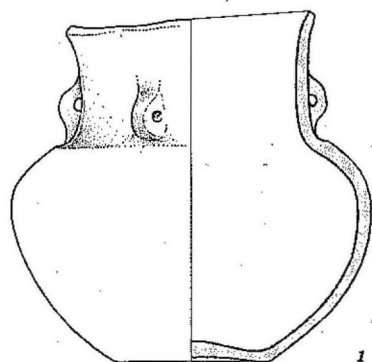
Taf. 2: 1—3, 5—8 = 1 : 4, 4 = 1 : 2.

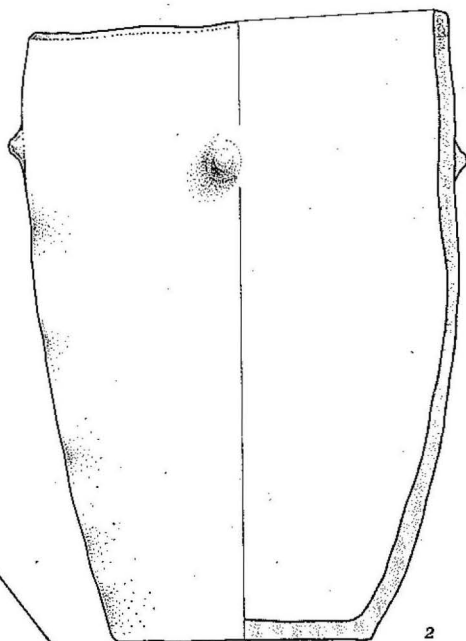
T. 3: 2—4, 7—10 = 1 : 4; 5, 6 = 1 : 2.

Taf. 3: 2—4, 7—10 = 1 : 4; 5, 6 = 1 : 2.

9

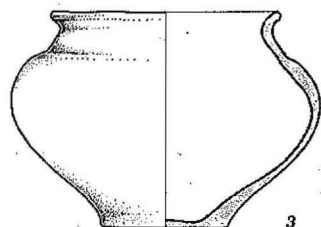

1

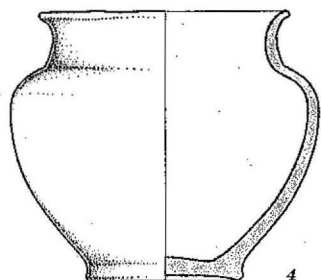

2

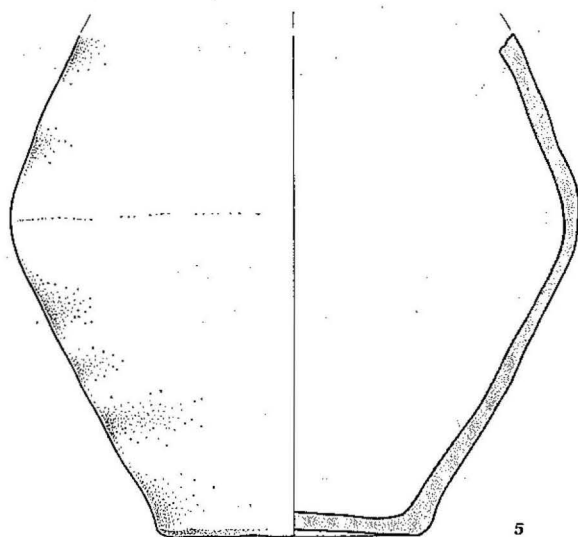
10

3

4

5

© - MUSEUM - LUNDE

T. 4: 1—5 = 1 : 4.

Taf. 4: 1—5 = 1 : 4.

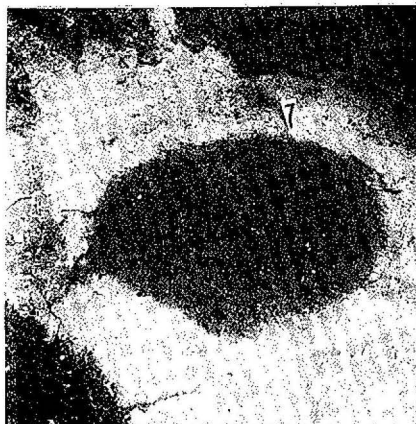
1

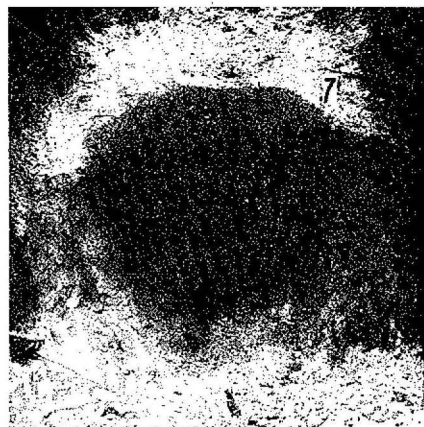
2

3

4

5

6

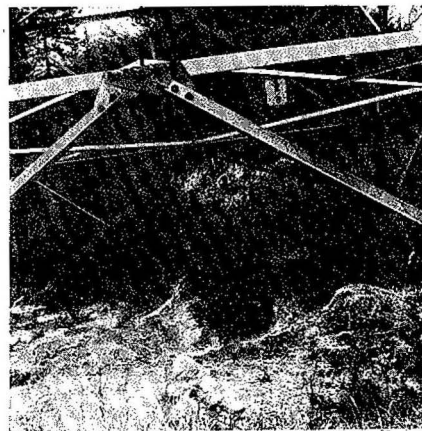
1

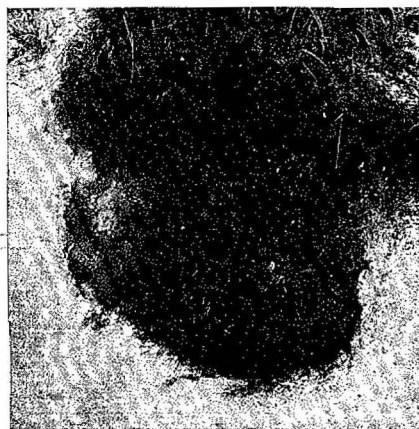
2

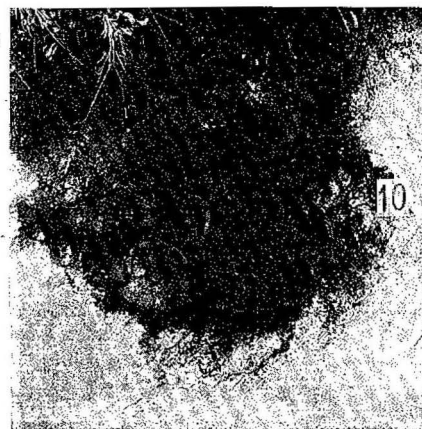
3

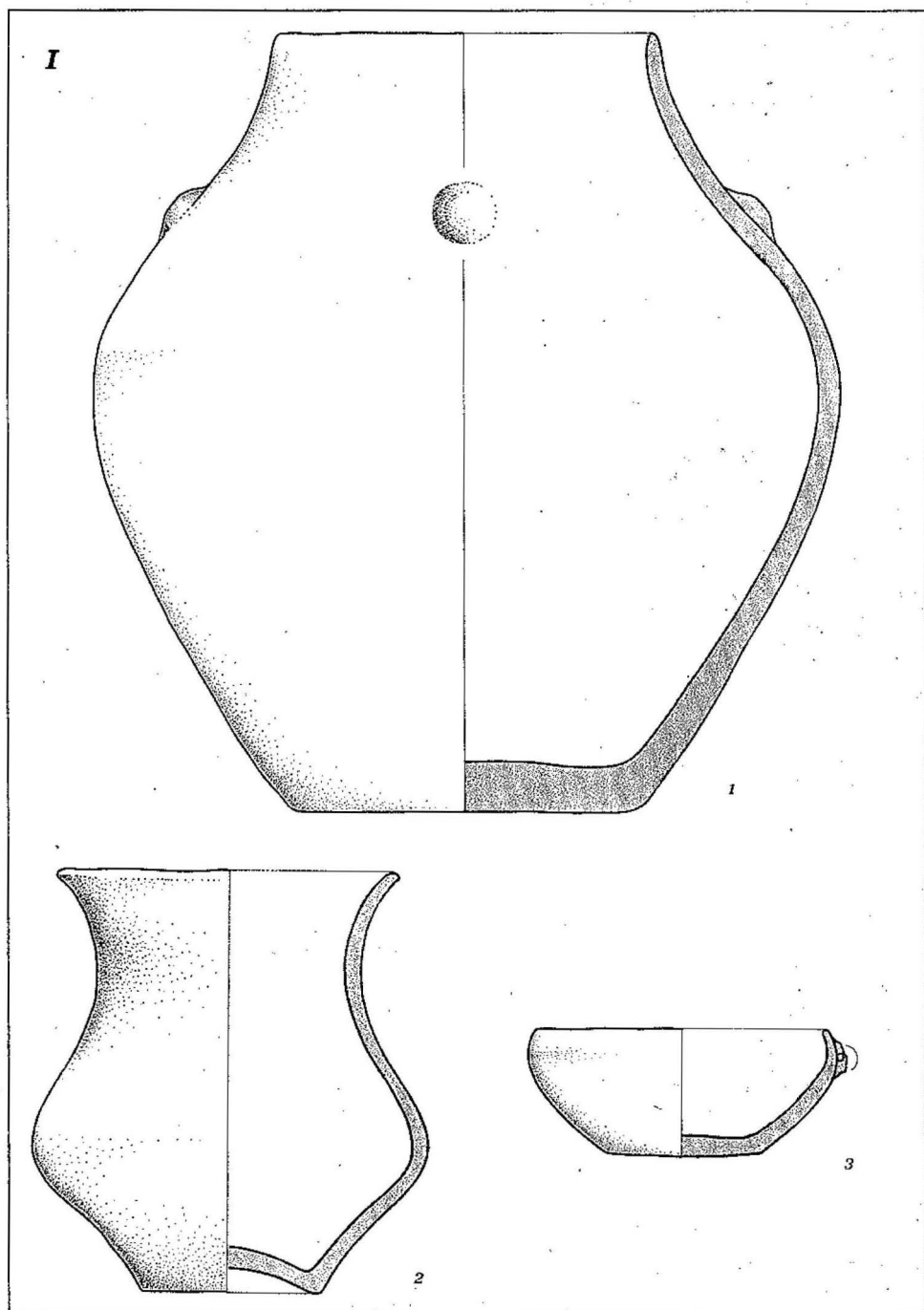
4

5

6

T. 7: 1—3 = 1 : 2.

Taf. 7